

KIRKON TYÖNTEKIJÖIDEN KOKEMUKSIA HENGELLESTÄ VÄKIVALLASTA

Noora Rajala

Opinnäytetyö, kevät 2016

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan koulutusohjelma

Diakonisen sosiaalityön suuntau-
tumisvaihtoehto

Sosionomi (AMK) -diakoni

TIIVISTELMÄ

Rajala, Noora. Kirkon työntekijöiden kokemuksia hengellisestä väkivallasta. Diak Etelä, Helsinki, kevät 2016, 60s, 2 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma, Diakoninen suuntautumisvaihtoehto, sosionomi (AMK) + diakonin virkakelpoisuus

Tämä opinnäytetyö käsittelee evankelis-luterilaisen kirkon työntekijöiden kokemuksia hengellisestä väkivallasta. Opinnäytetyön tavoitteena on kuvailla, millä tavoin hengellinen väkivalta voidaan määritellä, millä tavoin kirkon työntekijät ymmärtävät käsitteen ja miten työntekijöiden kokemukset hengellisestä väkivallasta vaikuttavat kirkon työhön.

Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena tutkimuksena ja tutkimusaineisto kerättiin haastatteleamalla yhden seurakunnan työntekijöitä teemahaastattelun metodein. Haastatteluita tehtiin 11, joista opinnäytetyön aineistona on käytetty 10 haastattelua. Seurakunta sijaitsee pääkaupunkiseudulla ja haastateltavat ovat 26–63-vuotiaita eri työalojen työntekijöitä. Tutkimusaineisto on analysoitu teema-analyysin keinoin.

Opinnäytetyöprosessi alkoi keväällä 2015 kirjalliseen aineistoon tutustumalla. Samaan aikaan löytyi yhteistyöseurakunta, jossa toteutettiin tutkimuksen laadullinen osuus eli teemahaastattelut. Haastattelut tehtiin elo-syyskuussa 2015 ja litteroitiin ja analysoitiin keväällä 2016. Tietopohjaosuudessa on esitelty kirkon työntekijäkuntaa ja uskonnon ja mielenterveyden suhdetta sekä määritelty väkivallan käsitteitä. Tutkimusaineiston analyysissä on hyödynnetty hengellisestä väkivallasta kirjoitettua kirjallisuutta ja uskonnollisen painostuksen kokemuksiin liittyviä tutkimuksia.

Työntekijät määrittelivät hengellisen väkivallan käsitteen seuraavasti: hengellinen väkivalta liittyy uhrin hengellisyyteen tai uskonnolliseen vakaumukseen. Väkivaltaa voidaan perustella uskonnollisilla, hengellisillä tai jumalallisilla lähtökohdilla. Henkilökohtaisia kokemuksia hengellisestä väkivallasta oli noin puolella työntekijöistä ja havaintoja olivat tehneet lähes kaikki. Kokemuksia oli kertynyt eniten nuoruusiässä ja työelämän aikana. Omakohtaiset kokemukset vaikuttavat työnteossa asenteisiin, erilaisiin valintoihin työssä ja siihen, millä tavalla hengellisyyttä tuodaan esille työssä.

Asiasanat: henkinen väkivalta, evankelis-luterilainen kirkko, hengellisyys, teemahaastattelu

ABSTRACT

Rajala, Noora. Experiences of spiritual violence amongst church employees. 60 p., 2 appendices. Language: Finnish. Helsinki, spring 2016.

Diaconia University of Applied Sciences Degree Programme in Social Services, Option in Diaconal Social Work. Degree: Bachelor of Social Services.

This study dealt with the experiences and observations of spiritual abuse or spiritual violence by the employees of the Evangelical Lutheran Church of Finland. The aim of the thesis was to describe the way in which the spiritual abuse can be defined, how the church employees understand the concept and how the experiences of spiritual abuse affect work within the Church.

The research was conducted as a qualitative research and the research material was collected by interviewing the employees of one congregation by a theme-centered interview. There were 11 interviews, of which 10 has been used as material for the thesis. The church is located in the metropolitan area, and the interviewees are 26-63 years of age and from different fields of work. The data has been analyzed through thematic analysis.

The thesis process began in the spring of 2015 by examining existing written material on the subject. Also a collaborating church was found, in which the theme-centered interviews would be conducted. The interviews were held in the August and September of 2015, and transcribed and analyzed in the spring of 2016. The information base for the thesis deals with the relationship between religion and mental health, examines the concept of abuse as well as introduces the reader to the congregation's personnel. Literature on spiritual abuse as well as a variety of studies on the experiences of religious pressure were utilized for the data analysis.

On the basis of the research material the concept of spiritual abuse have been defined as follows: spiritual abuse is linked to the victim's spiritual or religious beliefs or abuse is justified by religious, spiritual or divine grounds. About half of the interviewed employees had personal experiences of spiritual abuse and nearly all had observed it in some form or other. Experiences were accumulated mostly during adolescence and in working life. Employees' personal experiences affect a variety of choices in their working life and the manner in which spirituality is highlighted in their work.

Key words: psychological abuse, Evangelical Lutheran Church, religious spirituality, focused interviews

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 TYÖN LÄHTÖKOHTIA.....	8
2.1 Kirkon työntekijäkunta.....	8
2.2 Työntekijän hengellisyys ja hengellinen työhyvinvointi	9
2.3 Uskonto ja mielenterveys	10
2.4 Väkivalta ja sen ilmenemismuodot	12
2.5 Hengellinen väkivalta suomalaisessa kirjallisuudessa.....	13
2.6 Aiemmat tutkimukset	14
3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	16
3.1 Tutkimuksen lähtökohdat ja tutkimuskysymykset.....	16
3.2 Laadullinen tutkimus.....	18
3.2.2 Teemahaastattelu	19
3.2.3 Litterointi ja aineiston kokoaminen	21
3.2.4 Aineiston analysointi.....	23
3.3 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	27
4 TUTKIMUSTULOKSET	31
4.1 Mitä on hengellinen väkivalta?	31
4.1.1 Hengellisen väkivallan määrittäminen	31
4.1.2 Hengellisen väkivallan ilmenemismuodot	33
4.1.3 Väkivallan subjektiivisen kokemuksen merkitys.....	34
4.2 Henkilökohtaiset kokemukset ja havainnot	35
4.2.1 Henkilökohtaiset kokemukset hengellisestä väkivallasta	35
4.2.2 Havainnot hengellisestä väkivallasta	38
4.3 Hengellisen väkivallan seuraukset ja vaikutukset.....	40
4.4 Työntekijöiden ammatillisuus ja johtamisen merkitys	42
4.4.1 Dialogisuuden ja avoimen keskustelukulttuurin merkitys	42
4.4.2 Ammatillisuus ja johtajuus.....	44
4.4.3 Työpaikkaväkivalta ja kiusaaminen	46
5 JOHTOPÄÄTÖKSET	49

6 POHDINTA	51
6.1 Mitä hengellinen väkivalta on?	51
6.2 Jatkotutkimus- ja kehittämishaasteita	52
6.3 Opinnäytetyöprosessin onnistuminen ja oma ammatillinen kehitys	54
LÄHTEET	56
Liite 1: Sähköposti-ilmoitus tutkimuksesta.....	59
Liite 2: Haastattelurunko	60

1 JOHDANTO

Hengellinen väkivalta ilmiönä on herättänyt keskustelua mediassa viime vuosina painotuen kuitenkin pääasiassa herätysliikkeisiin ja muihin uskontokuntiin. Ruoho (2013, 18) nostaa esille epäterveissä uskonnollisissa yhteisöissä olevan ajatuksen, että pahuus kuuluu hengellisen yhteisön ulkopuolelle. Se ei kuitenkaan ole totta, vaan pahuutta ilmenee jossain määrin kaikenlaisissa seurakunnissa. Mielestäni on olennaista ymmärtää, etteivät hengelliset yhteisöt ole täysin suojattuja pahuudelta. Sulander (2003, 4) toteaa, että uskonnollista väkivaltaa tapahtuu myös suurimmissa kirkkokunnissamme eikä vain laikoissa.

Hengellisen työn osaamisessa on olennaista näkemys seurakunnan ja sen toiminnan hengellisestä luonteesta. Kirkon työntekijän tehtävä on kutsua ja opastaa ihmisiä Pyhän ääreen ja elää uskonyhteisön jäsenenä. Työntekijän voiman lähde ja työn uskottavuuden edellytys on suhde Jumalaan. (Kirkkohallitus 2010.) Hengellisyys on siis kirkon työntekijän keskeinen työväline ja voimavara. Suhde omaan hengellisyyteen ja oma hengellinen hyvinvointi on tätä kautta merkittävää työn tekemisen kannalta. Tämän opinnäytetyön lähtökohtana on pohdinta siitä, millä tavalla hengellinen väkivalta näyttäytyy evankelis-luterilaisessa kirkossa ja onko kirkon työntekijöillä kokemuksia hengellisestä väkivallasta. Aihetta on lähestytty kirkon työntekijöiden näkökulmasta ja aineistoa on kerätty kartoittamalla työntekijöiden käsityksiä ja kokemuksia hengellisestä väkivallasta. Opinnäytetyötä on lähdetty tekemään siitä oletuksesta, että jokaisella kirkon työssä olevalla työntekijällä on vähintään käsitys siitä, mitä hengellinen väkivalta on. Se miten nämä käsitykset ja omakohtaiset kokemukset voivat vaikuttaa kirkon työn tekemiseen on tutkimuskysymys, jota tässä työssä on pyritty selvittämään.

Hengellisen väkivallan käsitettä kuvataan monin eri tavoin kirjallisuudessa ja tutkimuksissa, eikä yksiselitteistä määritelmää ole olemassa suomen kielessä. Yhtä oikeaa määritelmää sanaparille ei siis löydy. Osittain tästä syystä hengellisen väkivallan tunnistaminen voi olla haastavaa niin väkivallan tekijälle, uhrille kuin eri alojen työntekijöille jotka kohtaavat työssään hengellisen väkivallan teemoja. Jos väkivaltaa ei tunnisteta, myös siihen vaikuttaminen ja uhrien tukeminen on vaikeaa. Linjakumpu (2015, 14) toteaa kirjassaan

Uskonnon varjot, että hengellisen väkivallan ilmiö on itsessään vanha, mutta sitä käsittelevää tutkimustietoa on edelleen vain vähän. Ilmiön monimerkityksellisyys ja moninaisuus kaipaa selkiyttämistä ja tutkimuksellista syventämistä. Villa (2013, 14) taas tuo ilmi, että kaikkien uskontokuntien piirissä on esiintynyt väkivaltaa. Raaimmillaan se on näyttäytynyt uskonsotina ja pakkokäännättämisenä.

Opinnäytetyötä aloittaessani minulla ei ollut selkeää käsitystä hengellisen väkivallan luonteesta, vaikka kiinnostus aihetta kohtaan oli suuri. Prosessin edetessä käsitykseni on muuttunut ja kasvanut. Tämän työn pohdintaosuudessa (luvussa 7) tuon esille aiheesta oman käsitykseni, joka on muotoutunut prosessin tuloksena.

2 TYÖN LÄHTÖKOHTIA

2.1 Kirkon työntekijäkunta

Kirkossa työskenteli 20 051 työntekijää vuonna 2014. Vuosityövoimana henkilöstöä oli 14 213 vuosityövuotta, joista puolet työskenteli seurakuntatyössä. Seurakuntatyön tehtävälleen lasketaan papisto, lehtorit, kirkkomuusikot sekä diakonia-, nuoriso- ja lapsityöntekijät. (Kirkon tilastollinen vuosikirja 2014, 23–24.) Kirkon työntekijät koostuvat laajasta joukosta eri alojen ammattilaisia. Hengellisen työn tehtäviin vaaditaan kirkollista koulutusta, mutta kirkossa työskentelee myös muiden alojen ammattilaisia, muun muassa hallinnossa, toimistotyössä ja kiinteistönhoidossa. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko i. a. a.) Työalasta riippumatta yhteistä suurimmalle osalle seurakunnassa työskentelevistä on ihmisten kohtaaminen. Esimerkiksi suntio ja kirkkoherranviraston sihteeri kohtaavat usein ihmisiä ensimmäisenä.

Hengellisen työn tehtäviin edellytetään kirkollinen koulutus. Näitä ovat esimerkiksi pappeiden, kanttorien, diakoniatyöntekijöiden, lähetyssihteereiden ja nuorisotyöntekijöiden virat. Piispainkokous määrittelee hengellisten työn virkojen kelpoisuusehdot ja kelpoisuusvaatimukset ovat pitkälti samat kuin muilla työpaikoilla. Hengelliseen työhön kelpoistavat tutkinnot mahdollistavat työskentelyn kirkon tehtävien lisäksi muualla yhteiskunnassa. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko i. a. a.)

Oleennaista hengellisen työn osaamisessa on näkemys seurakunnan ja sen toiminnan hengellisestä luonteesta. Jokaisella viralla ja toimella on erityinen tehtävänsä, vaikka ne rakentavatkin samaa yhteistä kirkkoa. Työntekijän suhde Jumalaan on sekä voiman lähde että edellytys työn uskottavuudelle. Jokaiselle maallikolle kuuluvasta yleisestä pappeudesta hengellinen työ eroaa siinä, että hengellisen työn työntekijät on valittu vastuullisiin tehtäviin ja heillä on tehtävälleen edellyttämä ammatillinen koulutus. (Kirkkohallitus 2010.)

Kirkkohallituksen (2010) mukaan kirkon työ ulottuu henkilökohtaisen uskon alueelle. Työntekijän on tärkeää tunnistaa mahdollisuudet ja rajat, joita työtehtävä ja oma persoona

asettavat. Viika (1998, 374) toteaa, että kristillinen uskonnäky kuvaa työntekijän suhdetta työhön. Ensinnä työ on kutsumus, toiseksi tehtävä jota työntekijä on lähetetty suorittamaan ja kolmanneksi henkilökohtaisesti saatu valtuutus tehtävän suorittamiseen. Kristillinen usko on konteksti, johon jäsenyyty sielunhoitotyö. Vaikka työssä käsiteltäisiin ihmisten ei-hengellisiä asioita, sen identiteettinä on oleellisesti kristillinen viitetausta. Tästä kontekstista käsin rakentuu sielunhoitajan perusta, josta hän tekee työtään. On huomattavaa, että sielunhoitajan työskentely rakentuu niistä kristinuskon sisällön elementeistä, joihin hänen sisäinen todellisuudentajunsa voi sitoutua.

2.2 Työntekijän hengellisyys ja hengellinen työhyvinvointi

Juntusen & Räisäsen (2015, 17–18, 22–24) mukaan ihmisen tausta ja identiteetti vaikuttavat joka alalla työelämässä, eikä mitään osaa ihmisestä voida erottaa työn ulkopuolelle. Hengellisyyttä eli spiritualiteettia luonnehditaan ihmisen olemassaolon perustavaksi kokemukseksi ja tunteeksi. Se kuvaa sitä yhteyttä, mikä ihmisellä on itseensä, toisiin ja koko maailmaan ja ilmenee sisäisinä kokemuksina kuten rakkautena, anteeksiantamisena, suvaitsevaisuutena ja vastuullisuutena. Työelämässä yksilön spiritualiteetti on henkilökohtaisen sisäisen merkityksen ja yhteyden etsintää työssä. Työtä tarkastellaan oman sisäisen elämän kautta antaen sille omia merkityksiä. Näitä ovat esimerkiksi omat motivaatiot, toiveet ja odotukset.

Työntekijän oma spiritualiteetti siis vaikuttaa vahvasti työn tekemiseen ja hengelliseen hyvinvointiin. Esimerkkinä tästä Pirttimaa (2015, 108) toteaa, että nuori työntekijä joutuu pohtimaan omaa hengellistä elämäänsä aloittaessaan kirkon virassa. Tästä syntyy usein tarve hiljentymiseen, mutta on myös tarpeellista oppia elämään hengellistä elämää arjessa, osana työyhteisöä ja seurakuntaa. Nämä kysymykset tulevat hyvin henkilökohtaiselle alueelle, mutta samalla ne ovat kirkon työntekijällä osittain julkisia. Hengellisen työhyvinvoinnin avaimet löytyvätkin oman tilan ja yhteisöllisyyden tasapainosta. Juntunen & Ojala-Haapala (2015, 133) taas toteavat, ettei hengellisessä työssä voi jaksaa hyvin, jos oma hengellinen jaksaminen ei ole kunnossa. Hengellinen erityisosaaminen on osa seurakunnan perustehtävää, joten on olennaista turvata työntekijän ja työyhteisön hengellinen hyvinvointi. Uskon hoitamisen tulee olla seurakunnassa tavallinen käytäntö.

Pahoinvointia työyhteisössä ei kuitenkaan voida parantaa vain hengellisyydellä. Se voi pahimmillaan johtaa hengellistämiseen. Silloin se alkaa olemaan vallankäytön ja hallitsemisen väline, jolloin hengellisyydestä tulee lyömäase. Työyhteisön tai työntekijän pahoinvointia tulee auttaa oikeilla välineillä ja tukitoimilla.

Tutkimus julkisen alan työhyvinvoinnista tuo ilmi, että kirkon henkilöstöstä yli kymmenes on työssään kohdannut väkivaltaa tai sen uhkaa asiakkaan tai seurakuntalaisen taholta. Tutkimuksen mukaan koettu asiakasväkivalta ja työyhteisössä tapahtuva epäasiallinen kohtelu ovat yhteydessä henkiseen työkykyyn alentavasti. Erityisen vahva oli työyhteisön epäasiallisen kohtelun suhde henkiseen työkykyyn. (Keva 2014, 58–59.) Kirkon työolobarometriin 2011 osallistuneista työntekijöistä 23 % oli havainnut vähintään kerran vuoden aikana, että joku työpaikalla oli joutunut väkivallan tai sen uhan kohteeksi. Vastaajien itseensä kohdistuneet kokemukset olivat vähentyneet puoleen vuodesta 2005. Väkivallan tai sen uhan kohteeksi oli joutunut 6 % vastaajista. (Potila 2012, 34–35.) Väki- valtaiset kokemukset työpaikalla ovat siis puolittuneet, mikä on merkittävä muutos. Mahdollista on, että aiheen ollessa esillä kirkon sisällä muutoksiin on pyritty tietoisesti.

2.3 Uskonto ja mielenterveys

Uskonnollisuus ja mielenterveys liittyvät kiinteästi toisiinsa ja ovat vuorovaikutuksessa keskenään (Heino 1995 a, 62). Uskonto onkin mielenterveyden kannalta elämän suuria paradokseja: se on ihmisen hyvä ja paha, onni ja onnettomuus (Harjula 1998, 117). Jyrkkien uskonvastustajien väite siitä, että uskonnollisuus rinnastuisi mielisairauteen, on mielikuituksen tuotetta. Mielenterveyden vaaliminen on tavallisesti uskonnollisille ihmisille tärkeää. Uskonto ei siis itsessään ole hengellistä väkivaltaa tai vaaranna mielenterveyttä. Kuitenkin hengellisen väkivallan yksi arviointikriteeri on se, tuottaako uskonyhteisö mielenterveysongelmia jäsenilleen ja heikentääkö se jäsentensä henkistä hyvinvointia ja tasapainoa. Uskonto ei itsessään siis vammauta, vaan olennaista on, miten sitä käytetään. (Villa 2013, 63–34.)

Terveeseen uskoon kuuluu perusuottamus Jumalaan. Tähän sisältyy käsitys Jumalasta, joka ei kosta, rankaise tai hylkää ihmistä vaan kestää ihmisen vihan, uhan ja kapinoinnin.

Mielenterveyttä edistävä usko on avara sallimaan esimerkiksi elämästä ja seksuaalisuudesta nauttimisen Jumalan lahjana. Henkilökohtainen ja sisäistetty vakaumus tukee parhaiten psyykkistä hyvinvointia. Mielenterveydelle usko voi muodostaa uhan silloin, kun se perustuu käsitykseen ankarasta, vaativasta ja syyttävästä Jumalasta. Uhaksi voi nousta myös usko, joka asettaa itselle ja muille täydellisyyden pyrkiviä vaatimuksia. Tällainen ulkokohtainen uskonto tukee psyykkistä hyvinvointia heikosti. (Villa 2013, 65.)

Parhaimmillaan uskonnollinen yhteisö tarjoaa sosiaalista tukea ja yhteenkuuluvuuden tunnetta. Se voi vapauttaa syyllisyydestä ja stressistä ripin, sielunhoidon tai sakramentin muodossa ja auttaa tulemaan toimeen pelon, kärsimyksen ja jopa kuoleman kanssa lisäten elämäntapaa. Kun uskonnollisen yhteisön jäsenet kokevat voivansa yhtyä ihanteisiin ja elämäntapaan, jota yhteisö edustaa, se tukee jäsentensä elämää. Ongelmia syntyy, jos jäsenen ja yhteisön uskonkäsitykset joutuvat ristiriitaan tai jos yhteisön jäsen ei noudata yhteisössä vallitsevaa moraalialia ja elämäntapaa. (Heino 1995 b, 43–44.) Suomalaiselle kulttuurille on ominaista, että siinä esiintyy runsaasti syyllisyyttä ja syyllistämistä. Helsingin uskontotieteen laitoksella on tutkittu uskonnon uhreja ja hengellistä väkivaltaa. Aineistojen perusteella uskonnollisista yhteisöistä irtaantuvia henkilöitä on kohdeltu erityisen paljon syyllistämällä ja pelottelemalla. Käsittelemättömät syyllisyydentunteet taas voivat olla tärkeä tekijä mielenterveydellisten ongelmien ja psykosomaattisten sairauksien synnyssä. (Harjula 1998, 120–121.) Useimmiten juuri syyllisyyden tunteet aiheuttavat hengellistä pahoinvointia. (Valopaasi 1996, 37). Sulanderin (2003, 26) tutkimuksessa hengellisen väkivallan kokemuksista juuri syyllistäminen oli yleisin hengellisen väkivallan muoto.

Suurin osa suomalaisista kristityistä kokee uskonelämän rakentavaksi ja kannattelevaksi voimaksi. Kuitenkin ihmisen pyhimpiä arvoja ja hartaita toiveita ilmentävä usko kääntyy irvikuvaksi, kun se valjastetaan hengelliseen väkivaltaan. Tällaista uskonnon väärinkäyttäjiä vaikuttaa etenkin uskonyhteisöissä, joissa terveen ja kriittisen järjen ääni on tukahdutettu. (Villa 2013, 65.)

2.4 Väkiältä ja sen ilmenemismuodot

Maailman terveysjärjestön WHO:n käyttämä määrittelyn mukaan väkiältä on tahallista fyysisen voiman tai vallan käyttöä tai sillä uhkaamista. Se voi kohdistua ihmiseen itseensä, toiseen ihmiseen, ihmisryhmään tai yhteisöön ja se johtaa kuolemaan, fyysisen tai psyykkisen vamman syntymiseen, kehityksen häiriintymiseen tai perustarpeiden tyydyttämättä jättämiseen. ”Vallan” sisällyttäminen määritelmään laajentaa väkivallan koskemaan myös tekoja, uhkauksia ja pelottelua joka juontuu valtasuhteesta. Näiden ilmeisten väkiältäisten tekojen ohella myös laiminlyönti ja tekemättä jättäminen tulevat mukaan. Kaikki fyysinen, seksuaalinen ja psykologinen hyväksikäyttö ovat väkiältäa. Tutkijoiden piirissä yhä yleisempi käsitys on, että väkiältäa on sellainenkin toiminta, joka ei johda välttämättä vammautumiseen tai kuolemaan, mutta joka tuottaa olennaista rasi-tusta yksilöille, yhteisöille tai terveydenhuoltojärjestelmälle. Seuraukset väkivallasta voivat olla välittömiä tai piileviä ja ne voivat kestää vuosia. (Lääkärin sosiaalinen vastuu ry & Terveyden edistämisen keskus ry 2005, 21–22.)

Väkiältä on siis toisen ihmisen alistamista henkisesti tai fyysisesti. Henkinen väkiältä voi olla esimerkiksi nimittelyä, mitätöintiä, uhkailemista, kiristämistä tai muista ihmis-suhteista eristämistä. Fyysisessä väkivallassa loukataan toisen fyysistä koskemattomuutta satuttamalla toisen kehoa. (Mielenterveyden keskusliitto i.a.) Väkiältä voi olla myös seksuaalista, taloudellista, sosiaalista tai uskonnollista. Seksuaalista väkiältäa on seksuaalisiin tekoihin pakottaminen, seksuaalisen materiaalin katsomisen pakottaminen sekä ei-toivottu koskeminen. Se on luonteeltaan aina myös henkistä. Taloudellisessa väkiällassa ihmisen rahankäyttöä kontrolloidaan ja häneltä viedään mahdollisuus päättää itse omasta taloudestaan tai hänet voidaan pakottaa esimerkiksi velan ottamiseen. Sosiaalisessa väkivallassa voidaan kontrolloida toisen vapaata liikkumista tai rajoittaa yhteydenpitoa muihin ihmisiin sekä uhkailla sosiaalisuuden eristämällä. Uskonnollinen väkiältä on uskontoon perustuvaa henkistä tai fyysistä väkiältäa. (Pääkaupungin turvakoti ry. i.a.)

2.5 Hengellinen väkivalta suomalaisessa kirjallisuudessa

Hengelliselle väkivallalle ei ole olemassa yhtä ainoaa määritelmää. Suomessa hengellistä väkivaltaa on tutkittu suhteellisen vähän ja tutkimus on painottunut pääosin vanhoillis-lestadiolaisiin ja Jehovan todistajiin. Aiheeseen liittyvää kirjallisuutta ja tutkimusta ovat tuottaneet muun muassa Aini Linjakumpu, Johanna Hurtig ja Aila Ruoho. Linjakumpu on kirjoittanut aiheesta myös yleisemmällä tasolla, kuten myös terapeutti Janne Villa. Yhteistä suomalaiselle tutkimukselle ja kirjallisuudelle on se, että se painottuu vahvasti erilaisiin herätysliikkeisiin ja uskontokuntiin. Edellä mainitut kirjoittajat viittaavat toistensa kirjoituksiin luoden näin linjaa siitä, miten hengellistä väkivaltaa voitaisiin määrittellä ja ymmärtää suomen kielessä.

Linjakumpu (2015, 10) toteaa, että hengellinen väkivalta on väkivaltaa, joka kohdistuu yksittäisiin uskonnollisen liikkeen jäseniin ja sen tekijöinä voivat olla uskonnolliseen yhteisöön kuuluvat ihmiset tai koko yhteisö kokonaisuudessaan. Kun väkivaltaa perustellaan hengellisistä lähtökohdista tai hengellisessä yhteisössä olemisen kautta, määrittyy väkivalta hengelliseksi. Se on piilossa oleva väkivallan muoto ja sen käsittely jää useimmiten uskonnollisten piirien sisäpuolelle. Hengellinen väkivalta esiintyy usein henkisenä, mutta sen luonne voi olla myös fyysistä. Myös Ruoho (2013, 18) toteaa, että hengellisenä väkivaltana voidaan pitää kaikkia väkivallan muotoja, joissa on mukana hengellinen ulottuvuus. Se voi olla fyysistä, henkistä tai taloudellista. Koska hengellinen väkivalta on subjektiivinen kokemus sen esiintyessä henkisenä, sitä on lähes mahdotonta todentaa. Villa (2013, 14) nostaa esille piispainkokouksen työryhmän määrittelevän hengelliseksi väkivallaksi toiminnan tai vallankäytön, joka vahingoittaa fyysisesti, henkisesti tai hengellisesti kohdettaan. Toiminta tai vallankäyttö loukkaa uhrin etuja tai oikeuksia, kohdistuu hänen henkeensä tai terveyteensä ottamatta huomioon hänen omaa tahtoaan, kykyään ja mahdollisuuksiaan vaikuttaa häntä itseään koskevissa asioissa. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon (i.a. b) Aamenesta öylättiin -sanaston mukaan hengellisen väkivallan ilmenemismuotoja ovat pelottelu, käännyttäminen, syyllistäminen, eristäminen ja kontrollointi ja väkivallan tarkoituksena on nujertaa toisen ihmisen elämäkatsomus, elämäntapa tai mielipide.

Villa (2013, 13) kuvaa hengellisyyden olevan ihmisen seksuaalisuuden ohella herkintä ja haavoittuvinta aluetta. Hengellinen väkivalta, manipulointi ja painostus voivat jättää syvät haavat niin mieleen kuin sieluunkin ja loukkaukset ja rajanylitykset muistetaan usein loppuikä. Toisen ihmisten rajojen kunnioittamisesta piittaamaton hengellinen väkivalta vieroittaa tehokkaasti uskosta ja kirkosta.

Hengellisyyden lisäksi olennaista on ymmärtää vallan merkitys. Hurtig (2013, 52–53) kuvaa vallankäytön voimasuhteiden sisäisenä järjestyksenä ja subjektien välisenä vaikutus- ja voimasuhteena. Väkivalta rakentuu samanaikaisesti erilaisilla sosiaalisilla, kulttuurisilla ja hengellisillä alueilla. Valta ei ole staattista vaan se on vaihtelevaa ja rakentuu osapuolten toiminnan kautta. Se kiinnittyy suhteisiin ja paikkoihin ja lukkiutuneet valtasuhteet jäykistävät tilanteita. Näin syntyy epäsymmetrinen kuvio, jonka toisella puolella on heikommat mahdollisuudet vaikuttaa miten todellisuutta sanoitetaan ja millaiseksi se muotoutuu. Myös yhteisölliset normit ja merkitykset voivat olla väkivaltaisista, mikäli vallankäyttö ei jätä tilaa ihmisten omille tulkinnoille tai yksilöllisten tilanteiden huomioimiselle. Erityisesti rakenteellisessa väkivallassa vallankäyttöön liittyvät piirteet ovat keskeisiä.

2.6 Aiemmat tutkimukset

Tässä luvussa esitellään tutkimuksia, joiden aihealueet koskettavat läheisesti tätä opinnäytetyötä. Näitä tutkimuksia on tarkasteltu tämän opinnäytetyön näkökulmasta ja keskeisiin tuloksiin on viitattu niiltä osin kuin ne ovat olennaisia.

Mikko Sulander on tehnyt vuonna 2003 pro gradu -tutkielman Hengellä hakatut. Se käsittelee hengellisen väkivallan kokemuksia ja uhrien kokemuksia autetuksi tulemisesta. Tutkimus on kvalitatiivinen ja aineisto kerättiin kirjeitse lehti-ilmoitusten avulla. Aineisto koostuu 81 kirjeestä ja se on analysoitu teemoittelemalla, nostaen esille hengellisen väkivallan muotoja, uhrien yrityksiä selviytyä hengellisestä väkivallasta ja hengellisen väkivallan uhrien kokemuksia autetuksi tulemisesta.

Tanja Kukkulan Mikä tekee uskonnosta painostavan? pro gradu -tutkielma on julkaistu vuonna 2007 ja siinä tarkastellaan, mikä tekee uskonnosta painostavan ja miten uskonnon

negatiiviset piirteet vaikuttavat ihmisen henkiseen hyvinvointiin. Myös Kukkulan tutkimus on toteutettu kvalitatiivisesti ja aineisto on kerätty 81 kirjeestä ja 14 haastattelusta. Tutkimustuloksissa nousee esille uskonnollisen yhteisön auktoriteettihenkilön vetoavan oppiin tai moraaliin, mikä tekee uskonnosta ahdistavan ja elämää rajoittavan.

Työpaikkakiusaamista ja henkistä väkivaltaa seurakunnan työyhteisöissä tutkinut Per Lindblad julkaisi lisensiaattitutkimuksen 1998 nimellä Sankareita ja syntipukkeja. Tutkimuksen aineisto oli kerätty kyselytutkimuksella joka lähetettiin 300 henkilölle, vastausprosentti oli 83 %. Olen tarkastellut tämän tutkimuksen tuloksia oman aineistoni valossa. Vaikka tutkimus on suhteellisen vanha, Lindbladin tutkimustuloksissa on kiinnostavia tuloksia, joita sopii mielestäni tarkastella myös tänä päivänä. Päätulokset tutkimuksessa ovat, että suurimmassa osassa seurakuntia ilmenee eriarvoisuutta ja henkisen väkivallan esiintyminen oli seurakuntien työssä yleisempää kuin muualla.

Seija Ronimuksen on tehnyt tutkimuksen Vartiossa maailmaa vastaan - Jehovan todistajista eronneiden kokemuksia vuonna 2011. Se käsittelee nimensä mukaisesti Jehovan todistajista irtautuneiden kokemuksia. Tutkimusaineisto on kerätty 20 haastattelusta. Tuloksissa ilmenee eroamisten olevan aina yksilöllisiä tapahtumia, mutta nähtävissä on myös joitakin yhteisiä elementtejä. Erityisesti suhde entiseen yhteisöön vaihteli sen mukaan, oliko eroaminen riitaisaa ja olivatko suhteet esimerkiksi perheenjäseniin säilyneet.

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

3.1 Tutkimuksen lähtökohdat ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyön aiheen valinta nousi omasta tarpeestani ja halustani ymmärtää paremmin hengellistä hyvinvointia ja pahoinvointia. Olin lukenut hengellisen väkivallan kokemuksista tehtyjä tutkimuksia ja kirjallisuutta, mutta aiheesta saatava tieto nojautuu lähinnä räikeimpiin esimerkkeihin hengellisestä väkivallasta herätysliikkeiden tai muiden uskon- tokuntien piirissä. En kokenut, että löytäisin aiheesta riittävästi tietoa tehdäkseen kattavaa kirjallisuuskatsausta. Aloin miettimään, millaisia kokemuksia voisi löytyä luterilaisen kirkon piiristä ja miten ihmiset ymmärtävät hengellisen väkivallan käsitteen. Keskustelin hengellisestä väkivallasta aiheena eri ihmisten kanssa. Osa ihmetteli, mitä hengellinen väkivalta edes on ja monet kokivat aiheen merkittäväksi ja hieman vaietuksi asiaksi luterilaisessa kirkossa. Nämä keskustelut vahvistivat näkemystäni siitä, että aihetta olisi mielenkiintoista tutkia. Olisin halunnut tutkia aihetta laajasti, mutta opinnäytetyöni puitteissa minun tuli rajata aihe siten, että se pysyisi hallinnassa ja työmäärä kohtuullisena. Tämän vuoksi päädyin rajaamaan tutkimuskohteeni luterilaisen kirkon työntekijöihin. Kohde- ryhmäksi muodostui kaikki seurakunnassa työskentelevät työntekijät. En halunnut rajata kohderyhmää koskemaan vain hengellisen työn työntekijöitä, koska mielestäni aihe koskettaa myös muita kirkonalan työntekijöitä. Tutkimuskysymykseni määrittyi myös hie- man tämän myötä. Alun perin halusin tutkia, mitä on hengellinen väkivalta, millaisia ko- kemuksia voisi löytyä ja miten kokemuksen vaikuttavat uhriin. Kohderyhmäni selkiyty- essä aloin pohtimaan myös sitä, miten hengellisen väkivallan kokemukset saattaisivat vaikuttaa työn tekemiseen kirkossa. Koska opinnäytetyöni aihe oli lähtöisin itsestäni, mi- nulla ei ollut valmista tutkimusympäristöä tai tilausta tutkimukselle. Tämän vuoksi pää- dyin etsimään yhden seurakunnan, jossa voisın tutkimuksen toteuttaa kirkkoherran lu- valla. Yhteistyöseurakunta löytyi nopeasti: ensimmäinen seurakunta, jonka kirkkoherraa lähestyin, halusi lähteä tukemaan työtäni.

Tutkimuksen tarkoitus on siis lisätä tietoa ja ymmärrystä siitä, mitä hengellinen väkivalta on, tarkastella ilmiötä kirkon työntekijöiden näkökulmasta ja hahmottaa, millaisia vaikutuksia hengellisen väkivallan kokemuksilla voi olla kirkon alan työn tekemiseen. Tutkimuskysymykset ovat:

1. Miten kirkon työntekijät ymmärtävät hengellisen väkivallan käsitteen?
2. Miten havainnot ja kokemukset hengellisestä väkivallasta vaikuttavat kirkon työn tekemiseen?

Tutkimuskysymyksiin haettiin vastauksia teemahaastatteluilla jotka toteutettiin pääkaupunkiseudulla sijaitsevassa yhteistyöseurakunnassa. Haastateltavien anonymiteettisuojan vuoksi tässä työssä ei tuoda esille, mikä seurakunta on kyseessä. Haastattelujen tavoitteena oli myös herättää työntekijöitä pohtimaan ja jäsentämään hengellisen väkivallan käsitettä ja ilmenemistä. Haastatteluissa käytiinkin läpi monenlaista ammatillista pohdintaa aiheeseen liittyen. Olin keväällä laittanut työntekijöille tiedoksi tekeväni haastatteluita heidän seurakunnassaan tulevana syksynä ja kesällä lähetin työntekijöille sähköpostin (Liite 1), jossa esitin varsinaisen kutsun tutkimukseen ja kerroin haastatteluiden luonteesta. Näin työntekijöillä oli mahdollisuus valmistautua haastatteluun etukäteen niin halutessaan. Haastattelut tehtiin kyseisen seurakunnan tiloissa 31.7.2015–16.10.2015 välisenä aikana. Pisin haastattelu kesti 66 minuuttia ja lyhin 27 minuuttia, keskimäärin haastattelut kestivät 47 minuuttia.

Tavoitteena oli saada 6–9 haastattelua. Haastateltavia ilmoittautui kuitenkin odotettua enemmän, 11 kappaletta. Myöhemmin yksi haastateltavista halusi vetäytyä opinnäytetyöstäni, jolloin käytettävän aineiston määrä supistui 10 haastatteluun. Haastateltavista naisia oli viisi ja miehiä viisi. Iältään he olivat 26–63 vuotiaita ja työkokemusta seurakuntatyöstä heillä oli 1–33-vuotta. Haastattelin seuraavia työntekijöitä:

- 1 kanttori
- 1 sihteeri
- 1 suntio
- 1 diakoniatyöntekijä
- 3 pappia
- 3 kasvatuksen työntekijää

3.2 Laadullinen tutkimus

Koska opinnäytetyöni keskittyy työntekijöiden näkemyksiin ja subjektiivisiin kokemuksiin, päädyin toteuttamaan tutkimuksen laadullisena tutkimuksena, jossa keräsin aineistoa kohderyhmää haastattelemalla. Haastattelumetodina käytin teemahaastattelua, jonka tuottaman aineistoin nauhoitin, litteroin ja analysoin. Vilkan (2005, 97–98) mukaan laadullisella tutkimusmenetelmällä tarkastellaan merkitysten maailmaa. Tutkimukseen sisältyy aina kysymys: mitä merkitystä tutkimuksessa tutkitaan? Tutkimuksen tekijän on tämän vuoksi täsmennettävä, tutkiiko hän käsityksiin vai kokemuksiin liittyviä merkityksiä. Käsitykset kertovat enemmän yhteisön tyypillisistä tavoista ajatella yhteisössä, kun taas kokemus on aina omakohtainen. Käsitysten ja vastaavien kokemusten välillä ei siis aina ole yhteyttä. Tässä opinnäytetyössä pyrin selvittämään sekä ihmisten käsityksiä hengellisestä väkivallasta että kokemuksiin perustuvia merkityksiä.

Haastatteluja tehdessäni ja analysoidessani pyrin tiedostamaan omat käsitykseni ja ennako-olettamukseni käsiteltävästä ilmiöstä. Eskolan & Suorannan (1998, 16–17) mukaan kenttätyö on hyvä tapa päästä kosketuksiin tutkittavien kanssa, mikäli tutkija pystyy säilyttämään tutkittavan ilmiön sellaisena kuin se on. Kun tutkimustilanne pystytään toteuttamaan manipuloimatta, puhutaan naturalistisesta otteesta. Tutkijan ei myöskään pidä sekoittaa omia uskomuksiaan, asenteitaan ja arvostuksiaan tutkimuskohteeseen.

Koin tutkimustilanteet eli haastattelut omalta osaltani neutraaleiksi, koska minulla ei ollut juurikaan oletuksia tai käsityksiä siitä, millaisia kokemuksia haastateltavilla voisi olla ja millaisia vaikutuksia kokemuksilla voisi näin ollen olla. Ennalta lukemani tiedon perusteella oletin, että kokemuksia saattaisi olla ehkä enemmän henkilöillä, joilla oli taustalla toimimista herätysliikkeissä. Haastattelutilanteissa pidin huolen kuitenkin siitä, etten ohjannut kysymyksilläni keskustelua tällaiseen suuntaan, vaan annoin haastateltavien itse kertoa taustojensa ja kokemustensa yhteydestä, mikäli he itse kokivat ne merkitykselliseksi.

3.2.2 Teemahaastattelu

Päädyttyäni tekemään laadullista tutkimusta mietin tutkimuskysymyksiäni ja niiden ympärille rakentuvia teemoja. Halusin tietää, mitä hengellinen väkivalta työntekijöiden mielestä on ja millaisia näkemyksiä ja mielikuvia aihe herättää. Minua kiinnosti tutkimuskysymysten lisäksi myös ammatillinen puoli: tunnistavatko työntekijät hengellisen väkivallan ja miten omat kokemukset ohjaavat työn tekemistä? Tulin siihen tulokseen, että teemahaastattelun keinoin saisin kattavia vastauksia liittyen näihin kysymyksiin. Aloin rakentaa näistä teemoista haastattelurunkoa, jota seurasin haastatteluissa suurpiirteisesti. Haastattelurunko löytyy liitteestä 2.

Teemahaastattelua voidaan kuvailla keskusteluksi, joka tapahtuu tutkijan aloitteesta ja ehdoilla. Vuorovaikutuksen avulla tutkija pyrkii saamaan selville haastateltavilta asioita, jotka kiinnostavat ja kuuluvat tutkimuksen aihepiiriin. Haastateltavalle tutkimushaastattelu taas antaa kanavan, jonka kautta hänellä on mahdollisuus saada äänensä kuuluviin. (Aaltola & Valli 2015, 27–28.) Teemahaastattelun metodissa tutkimusongelmasta poimitaan keskeiset aiheet, joita tutkimushaastattelussa tulisi käsitellä, jotta tutkimusongelmiin saataisiin vastauksia. Tavoite eri teemojen käsittelyssä on, että vastaaja voi antaa vastauksen liittyen kaikkiin aihealueisiin. Teemahaastattelun aikana on myös mahdollisuus tarkistaa, millä tavalla haastateltava ymmärtää kysymykset. (Vilka 2005, 101–102, 104.)

Teema-alueet eli haastattelun aihepiirit on siis etukäteen määrätty, mutta menetelmään ei kuulu kuitenkaan kysymysten tarkka muoto ja järjestys, vaan haastattelija varmistaa, että kaikki etukäteen päätetyt teema-alueet käydään haastateltavien kanssa läpi (Eskola & Suoranta 1998, 87). Olin miettinyt etukäteen keskeiset teemat, joita haastatteluissa halusin käydä läpi. Keskusteltuani ihmisten kanssa opinnäytetyöni aiheesta huomasin, että ihmiset mieltävät hyvin eri tavoin hengellisen väkivallan käsitteen. Halusin tämän havainnon huomioon ja aloitin kaikki haastatteluni selvittämällä, millä tavalla haastateltava määrittelee ja mieltää hengellisen väkivallan. Halusin jakaa tietoa haastateltaville ja kertoa, millä tavoin itse miellän käsitteen kirjallisuuden ja tehtyjen tutkimusten perusteella. Tämä keskustelu oli tärkeää sen vuoksi, että haastattelun tekijänä ymmärsin, mistä haastateltavat puhuivat, ja toisaalta minulla oli mahdollisuus jakaa tietoa, jos haastateltavien

oli vaikea saada kiinni aiheesta. Vilkan (2005, 103) mukaan laadullisen tutkimuksen tärkeä tehtävä on emansipatorisuus, eli tutkittavien ymmärryksen lisääminen tutkittavasta asiasta ja sen myötä myönteisesti tutkittavaa asiaa koskeviin ajattelu- ja toimintatapoihin vaikuttaminen. Emansipatorisuuden ottaminen tavoitteeksi asiantuntijoille tehtävässä haastattelussa on paras motivaatiokeino haastattelun jatkumiselle ja hyvälle tutkimusaineistolle.

Haastattelurungossa oli teemojen lisäksi myös muutamia suoria kysymyksiä, jotka esitettiin kaikille haastateltaville. Yksi tällainen oli muun muassa ”mitä on mielestäni hengellinen väkivalta tai miten ymmärrät, mitä hengellinen väkivalta on?”. Liian tiukasti tai väljästi rajatut haastattelukysymykset olisivat saattaneet jättää keskusteluista ulos aiheen kannalta merkittäviä asioita.

Kaikissa haastatteluissa käytiin lävitse seuraavat teemat:

- Mitä on hengellinen väkivalta?
- Millaisia kokemuksia haastateltavalla on aiheesta
- Millaisia seurauksia tai vaikutuksia kokemuksilla on?
- Vaikuttavatko kokemukset ja havainnot työn tekemiseen tai valintoihin työssä?

Haastatteluissa nousi esille myös teemoja, joita en tutkijana ollut odottanut. Yleisimmät tällaiset teemat olivat työyhteisöjen ongelmat, kirkon työntekijöiden ammatillisuus ja johtamisen merkitys. Myös näitä teemoja esittelen tulosluvussa.

Olin etukäteen miettinyt sitä, millä tavoin tällaisen aiheen käsittelyä tulisi lähestyä haastatteluissa. Halusin käydä aiheesta keskustelua haastateltavien kanssa ja jakaa myös itse keräämääni tietoa aiheesta. Haastateltaville kerroin, millä tavalla aineistoa tullaan käyttämään ja että tarkoitus on aineiston keruun lisäksi lisätä yhdessä ymmärrystä käsiteltävässä aiheessa. Painotin myös sitä, ettei heidän tarvitse välttämättä vastata kaikkiin haastattelun teemoihin tai että he voivat vastata joihinkin teemoihin yleisellä tasolla. Haastatteluissa olikin erilaisia painopisteitä riippuen työntekijöiden orientoitumistavasta eli siitä, puhuivatko he aiheesta yleisellä tasolla vai omien kokemustensa kautta. Kaikkiin teemoihin ei kaikilla työntekijöillä ollut sanottavaa, mutta kaikki pääteemat käytiin läpi kaikkien

haastateltavien kanssa. Pidin huolen siitä, että käsitteen määrittelyyn ja kokemukseen liittyvät teemat käytiin lävitse. Osa haastatteluista sai ehkä tämän johdosta hieman avoimen haastattelun piirteitä. Vallin & Aaltolan (2015, 29–30) mukaan avoin haastattelu muistuttaa eniten tavallista keskustelua tietyistä aiheista, mutta siinä kaikkia teema-alueita ei käydä läpi kaikkien haastateltavien kanssa. Tällaista haastattelua kutsutaan myös syvähaastatteluksi. Teemahaastattelun ja syvähaastattelun välistä rajaa voikin olla vaikea vetää ja myös teemahaastattelussa on mahdollisuus päästä syvälle käsiteltäviin teemoihin.

Tutkimukseni kannalta tällainen avoimuus oli tarpeellista, koska haastatteluissa tuli esille paljon näkökulmia ja syviä pohdintoja, jotka sivusivat tutkimukseni aihepiiriä, mutta joita ei olisi tullut käytyä läpi, jos haastattelut olisivat noudattaneet tiukempaa struktuuria. Haastatteluissa tunnelma oli pääosin vapaa ja jopa nauravainen aiheen vakavuudesta huolimatta. Pyrin luomaan haastateltavien kanssa sellaisen tunnelman, ettei aiheen tai haastattelun vuoksi tarvitse jännittää, vaan keskustelu tuntuisi turvalliselta. Mielestäni tämä toteutui suurimmassa osassa haastatteluja. Koin saavani rehellisiä vastauksia, koska haastateltavat ilmaisivat, jos halusivat joidenkin asioiden jäävän pois valmiista opinnäyte-työstä tai haastateltavat sanoivat jo haastattelutilanteessa, etteivät avaa tiettyjä asioita kokonaan:

”Sitte mul on semmonen yks kokemus. Mä en kerro sitä kokonaan, mutta tota... koska se menee niin herkille minussa.”

3.2.3 Litterointi ja aineiston kokoaminen

Tehtyäni kaikki haastattelut litteroin aineistot sellaisenaan omiksi tekstitiedostoiksi. Litteroituja sivuja oli yhteensä 92. Litteroinnin toteutin tarkasti äännähdykset huomioiden, mutta en kuitenkaan siten, että jokaista tauotusta tai painotusta olisi merkitty ylös. Jätin litteroimatta sellaiset keskustelut, jotka selvästi koskivat jotain muuta asiaa kuin haastattelun aihetta. Litteroinnin ulkopuolelle jääneet asiat koskivat esimerkiksi kuulumisten vaihtamista tai muuta henkilökohtaista keskustelua. Vilkan (2005, 116) mukaan litteroinnin tulee vastata niitä merkityksiä ja suullisia lausumia, joita tutkittavat ovat asioille antaneet. Omaa puhettani en litteroinut, mutta kirjoitin itselleni muistiinpanoja siitä, mitä ja

mistä aiheesta olen milloinkin itse puhunut tai mitä kysymyksiä olen esittänyt. Koska keräsin aineiston teemahaastatteluiden avulla, luonteva tapa koota aineistoa oli teemoittelu. Käytin tämän vuoksi litteroinnissa hyväkseni haastatteluissa käyttämäni haastattelupohjaa litteroimalla vastauksia suoraan eri teemojen alle. Tämä helpotti työskentelyäni analyysivaiheessa, kun osa aineistosta oli jo valmiina teemojen alla. Jotkut vastaukset liittyivät moneen teemaan, jotka merkitsin ylös myöhemmin käydessäni aineistoa läpi. Litterointisymboleita aineistossa esiintyy kahdenlaisia:

terveyden..., kolme pistettä tarkoittaa taukoa joka haastateltavalla on puheessaan.

(---) lainauksen keskellä tarkoittaa, että jotakin on jätetty pois.

Haastatteluaineiston litteroinnin jälkeen teemoittelin ja tyypittelin keräämäni aineistoa hyödyntäen haastattelurungon (liite 2) teemoja. Kokosin aineistoa haastattelurungon teemojen alle ja lisäsin niihin uusia teemoja ja merkiten yhdistäviä ja erottavia tuloksia tyypittelyn avulla. Kun olin saanut hahmotettua pääpiirteet siitä, millaista aineistoa minulla oli, lähetin kaikille työntekijöille heidän haastattelustaan tutkimukseen soveltuvan aineiston tarkastettavaksi sähköpostitse. Olin sopinut asiasta etukäteen haastateltavien kanssa ja osa oli sitä erikseen pyytännyt aiheen henkilökohtaisuuden vuoksi. Näin työntekijöillä oli vielä mahdollisuus korjata mahdollisia virheitä tai ilmaista, jos he eivät halunneet jonkun sanomisensa päätyvän opinnäytetyöhöni. Korjausehdotuksia tuli yhdeltä työntekijältä ja yksi työntekijä halusi vetäytyä tutkimuksesta pois. Lisäksi sovin joidenkin haastateltavien kanssa, että pyrin häivyttämään heidän tunnistettavuutensa täysin pois joidenkin aiheiden osalta.

Ruusuvuoren (2010, 427) mukaan litteroinnin avulla tavoitetaan vain osa haastattelutilanteen tarjoamasta informaatiosta. Tein itsekkin tämän havainnoin ja kirjoitin ylös muistiinpanoja liittyen haastattelutilanteisiin. Esimerkiksi joissakin haastatteluissa haastateltavat saattoivat eleillään tuoda ilmi, että käsiteltävä aihe liittyy kyseiseen työympäristöön tai sen hetkinen keskustelu tai aihe herättää voimakkaita tunteita.

Tutkijan rajallinen huomiokyky vaikuttaa aineistosta tehtyyn esitulkintaan. Litteroidessaan tutkija miettii tutkimusongelmaansa ja aiheitaan tehden valintoja sen suhteen, mikä sanotussa on tutkimuksellisesti relevanttia. Aineiston muokkaaminen jollakin tapaa on

aina tulkinnallista työtä. (Ruusu vuori 2010, 427–428.) Olen tutkimusta tehdessäni luottanut siihen, että olen tulkinnut oikein työntekijöiden sanomisia. Aineiston käsittelyssä olen pyrkinyt huomioimaan, että omat tulkintani haastattelutilanteissa ohjaavat sitä, miten itse ymmärrän litteroitua puhetta. Tutkimusta lukevalle ihmiselle tekstit eivät välttämättä aukea samalla tavalla kuin minulle haastattelujen tekijänä.

3.2.4 Aineiston analysointi

Aloitin analyysivaiheen osittain jo litteroidessa, kun litteroin haastatteluja suoraan haastattelurungon teemojen alle. Hirsjärven ja Hurmeen (2008, 141–142) mukaan tietokonetta käytettäessä voidaan tallentaa kunkin henkilön tiedot yhteen tiedostoon käyttämällä eri teemoille eri sivuja. Aineiston purkaminen tallenteista tekstiksi on samaan aikaan lukemis- ja analyysivaiheen alku. Tutkija joutuu tavoittelemaan haastatteluvastauksista olennaista sisältöä, jolloin hän kirjoittaessaan valitsee, mitä tallentaa ja mitä jättää pois. Tutkija myös päättelee, milloin haastateltava puhuu tarkasteltavasta teemasta. Samasta teemasta saattaa syntyä keskustelua eri vaiheissa haastattelua, joten tekstiin on syytä lisätä merkintöjä haastattelujen ajankohdista, jotta vastauksen konteksti säilyy.

Haastattelujen purkaminen teemoittain pirstaloi aineiston kokonaisuuden käsittelyvaiheessa. Tiedostoja ja teemoja on yhdisteltävä, kun halutaan tehdä päätelmiä laajemmista kokonaisuuksista tai yhden haastateltavan ajattelusta laajemmin. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 142.) Saatuaani haastatteluaineiston litteroitua kokosin materiaalin samaan tekstitiedostoon rakentaen kokonaiskuvaa eri teemoista ja luoden tarpeen mukaan uusia teemoja. Näin minulla oli mahdollisuus käsitellä aineistoa kokonaisuutena ja pystyin palamaan tarvittaessa jokaisen työntekijän haastatteluun. En kokenut tätä työvaihetta erityisen rasakaaksi, vaikka käsiteltävää aineistoa oli reilusti. Olin lukenut moneen otteeseen yksittäisten työntekijöiden haastatteluja, mikä auttoi luomaan kokonaiskuvaa koko aineistoa luokiessani ja käsitellessäni. Hirsjärven ja Hurmeen (2008, 143) mukaan aineistoa tulee lukea kokonaisuutena useaan kertaan, koska sitä ei voi analysoida mitä ei ole ensin lukenut. Mitä paremmin aineisto on tullut tutuksi, sitä paremmin tutkimuksen tekijä voi aineistoa analysoida. Lukemalla aineistosta alkaa usein syntyä ajatuksia tai mielenkiintoisia kysymyksiä.

Teemoittelu analyysivaiheessa tarkoittaa sitä, että aineistosta tarkastellaan niitä piirteitä, jotka ovat haastatteluissa yhteisiä. Odotettavaa on, että teemahaastattelun lähtökohtateemat nousevat esiin. Tavallisesti nousee lisäksi useita muita teemoja, joihin voi luonnollisesti kuulua yhteys alkuperäisiin teemoihin. Teemat pohjautuvat tutkijan tulkintoihin, sillä on epätodennäköistä, että haastateltavat ilmaisisivat samat asiat täysin samoin sanoin. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 173.) Opinnäytetyön tutkimuksen aineiston teemoittelu syntyi haastattelurungon ympärille. Valmiiden pääteemojen rinnalle muodostui kaksi uutta pääteemaa ja näiden alle pienempiä teemakokonaisuuksia. Koska haastattelut nousivat hyvin haastattelurungon etenemistä, teemoittelu oli selkeää ja pystyin luottamaan aineistoa purkaessani siihen, että tulkintani haastateltavien sanomisista kuuluivat käsiteltäviin teemoihin. Esimerkkinä seuraavat lainaukset liittyvät teemaan, jonka olen nimenyt johtamiseksi:

No kyl se kaikki lähtee johtamisesta. Kaikki lähtee siitä et... onneks mun mielestä kirkossa on jo oivallettu tämmönen asia jo ajat sitte, et kyl noi kirkkoherrat joutuu niin kovaan rullaan.

Ja sitte se, et kuka sitä seurakuntaa johtaa ni sekää ei oo aina ihan selvää, että tietyt ihmiset pyrkii saamaan enemmän valtaa ku toiset...

Mut tietysti sit monesti uskonnolliset yhteisöt voi olla aika tiiviitä, et sinne ei sit ulkopuoliset nää ja sit jos siel on just joku vahva johtaja ni se voi sit alkaa toteuttaa siel monen näköstä, mitä ite parhaaks näkee... et johtajil on monesti tosi iso rooli ja vastuu.

Jos on missä tahansa yhteisössä siinä asemassa, että on johtamisen valtaa, niin sitä valtaa tulee käyttää ja tulee käyttää sitä vastuullisesti. Koska jos sitä ei käytä, sitä alkaa käyttää joku tai jotkut muut.

Onhan niitä varmaan monenlaisia seurakuntia, mutta minusta kyllä esimies on tosi tärkeessä asemassa ja tehtävässä. Et kyllä hän viime kädessä sitte varmaan pystyy hirveen paljon vaikuttamaan siihen.

Rivityöntekijänä olen väärä henkilö puuttumaan niihin asioihin, vaan se on sit tonne ylemmälle taholle jost pitäis tulla...

Hirsjärven ja Hurmeen (2008, 145, 147) mukaan analyysin perustana on aineiston kuvailu eli luokittelu. Sitä tarvitaan esimerkiksi jos aineiston eri osia halutaan vertailla keskenään tai tyypitellä. Luokittelin tutkimusaineistoa haastateltujen työntekijöiden mukaan. Luo-

kittelussa huomioin työntekijöiden iän, työvuosien määrän ja työalan. Nuoriksi työntekijöiksi luokittelin kolme työntekijää, jotka ovat alle 35-vuotiaita ja joilla on työkokemusta alle 4 vuotta. Vanhemmiksi työntekijöiksi luokittelin seitsemän työntekijää, jotka ovat yli 35 vuotta, heistä kokeneiksi nimitän kuutta työntekijää joilla työkokemusta on yli 19 vuotta. Yhdellä vanhemmalla työntekijällä työkokemusta oli alle 10 vuotta. Olen myös huomioinut eri työalojen työntekijät, jos heitä on enemmän kuin kaksi ja työntekijät, jotka ovat tehneet paljon töitä nuorten parissa.

Aineiston luokittelun jälkeen seuraavana vaiheena on usein aineiston uudelleen järjestely, joka nostaa esille luokittelun onnistuneisuuden. Luokkia joudutaan yhdistelemään uusiksi luokiksi ja pilkkomaan. Yhdistelyssä yritetään löytää luokkien esiintymisen välille säännönmukaisuuksia ja samankaltaisuuksia. Tässä vaiheessa löytyvät myös poikkeavuudet sekä säännönmukainen vaihtelu. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 149.) Aineiston luokittelu ja jäsentäminen haastateltavien kautta oli hyvä valinta, sillä se ei häirinnyt kokonaiskuvan hahmottamista ja auttoi huomaamaan elämäkokemukseen ja tehtävän työn luonteeseen liittyvät samankaltaisuudet.

Valitsin haastatteluaineiston yhteyksien tarkasteluun tyyppittelyn. Tyyppittely tarkoittaa Hirsjärven ja Hurmeen (2008, 174) mukaan sitä, että tapauksia analysoimalla pyritään määrittelemään, miten ryhmitellä aineistoa tiettyjen yhteisten piirteiden perusteella.

Luettuani aineistoani useaan kertaan aloin etsimään yhteneväisiä piirteitä ja muodostin tyyppejä niiden pohjalta. Annoin jokaiselle tyyppille oman symbolin, joita merkitsin aineistoon. Esimerkiksi lapsuus- ja nuoruusikään liittyvän tyyppimerkin saivat seuraavat lainaukset:

No omalla tavallaan mun nuoruuden rippikoulu (naurua). Rippikouluaika ja siis tällanen, ku mulla oli semmonen körttipappi kirkkoherra tota noin niin...

Lasten kohalla pitää puuttuu heti. Se on aikuisen velvollisuus mennä väliin, et et.. ne on jotenki... heidän sielunsa ovat niin avoinna kaikelle.

...et pitäs tehdä semmonen henkilökohtanen uskonratkasu ja tota jos sitä ei tee ni ei tota pääse taivaaseen. Ni semmosten näkemysten esittäminen esimerkiksi lapsille on mun mielest tosi vaarallista.

No ylläri, ylläri nuorten kesken. Tai ei kesken vaan heidän kanssaan.

*Mutta että mulla on kyllä kokemuksia nimenomaan nuoruudesta semmo-
sesta hengellisen väkivallan käytöstä. Nimenomaan, että on silleen tämmö-
sellä kaikella tuonpuoleisuudella uhaten ahdistettu tuota niin elämässä
tämmösiin ratkaisuihin mitkä on tuntunu... tai mitkä tuntu sitte vastenmie-
lisiltä tai vastentahtosilta.*

*Nuorisotyössä on niin tota, tietyllä tavalla niin ku heikkoja se asiakasryhmä
ja sitten myös johdateltavissa ni sitä voi, siihen voi jos... kun siellä ei usein
ole muita ni sä voit tavallaan henkistä väkivaltaa käyttää väärin.*

*Mä olin silloin varmaan jotain, oisinko mä ollu jotain viientoista, että mä
olin tosi nuori. Semmonen, suurinpiirtein rippikouluikässä. Mä en muista
oliko se ennen vai jälkeen rippikoulua, mut kuitenkin olin tämmösissä pii-
reissä joissa rukoiltiin ja sitten tuota niin siellä ihmiset puhu kielillä ja tota
mä en koskaan kokenu...*

Tyypittelin haastatteluaineistoa seuraavasti: käsitteen määrittely, omakohtaiset kokemukset, havainnot, seuraukset tai vaikutukset, asemavalta, raskas ja lievä hengellinen väkivalta (erotin myös kokemukset ja havainnot toisistaan), herätysliike tai karismaattinen yhteisö, lapsuus- ja nuoruusikä ja työelämään sijoittuva kokemus tai havainto. Omakohtaiset kokemukset olen tulkinnut sillä perusteella, mitä haastateltavat ovat vastanneet kysymykseen ”onko sinulla omakohtaisia kokemuksia hengellisestä väkivallasta?”. Vaikka kaikilla työntekijöillä oli jonkinasteista omakohtaista kokemusta hengellisestä väkivallasta, olen rajannut omakohtaiseksi kokemukseksi sellaisten haastateltavien kokemukset, jotka haastateltavat itse ovat tunnistaneet selkeäksi hengelliseksi väkivallaksi. Esimerkiksi hyvin tulkinnanvaraisten lievien kokemusten perusteella työntekijät eivät ole saaneet omakohtaisen kokemuksen tyypimerkkiä tai jos he ovat sanoneet haastattelussa, etteivät ole koskaan kokeneet hengellistä väkivaltaa. Raskaan ja lievän hengellisen väkivallan erottamisen toisistaan olen pohjannut aineistoni pohjalta tehtyyn tulkintaan, joka löytyy tulosluvusta 5.1.2.

Aineiston analysointi teemoittelemalla ja tyypittelemällä näkyy tulosluvun rakenteessa. Pääteemat ovat päälukuja ja alaluvut koostuvat pienemmistä teemoista, jotka ovat rakentuneet pääteemojen alle. Luokat ja tyypittelyt nousevat esille niissä tuloksissa, joissa niiden rooli on ollut näkyvä analyysivaiheessa.

Hirsjärven ja Hurmeen (2008, 143–144) mukaan kvalitatiivisissa tutkimuksissa tulosten esittäminen jää usein analyysivaiheeseen eikä ilmiötä ole pyritty saattamaan synteessin tasolle. Heidän mukaansa analyysissa aineistoa eritellään ja luokitellaan, synteessissä taas pyritään luomaan kokonaiskuvaa ja esittämään tutkimuskohde uudessa perspektiivissä. Opinnäytetyöni tulosluvussa on pyritty tuomaan esille aineiston yhteneväisiä piirteitä, mutta myös yksittäisiä eroja. Johtopäätöksissä tuon esille aineiston luoman kokonaiskuvan pyrkien näin tuomaan tutkimusta enemmän synteessin tasolle.

3.3 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Haastatteluaineiston luotettavuus on sidoksissa sen laatuun. Haastatteluaineistoa ei voi sanoa luotettavaksi, jos vain osaa haastateltavista on haastateltu, tallenteiden kuuluvuus on heikko tai litterointi ei noudata koko ajan samoja sääntöjä. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 185.) Tässä tutkimuksessa on pyritty huolehtimaan tutkimusvälineiden toimivuudesta ja tiedostojen asiallisesta käsittelystä koko prosessin ajan. Esimerkiksi kaikkien haastattelujen aikana on varmistettu nauhoittimen toimivuus ja riittävän hyvä äänenlaatu, kaikki kohderyhmään kuuluvat ovat saaneet haastattelukutsun ja halukkaat on haastateltu. Kaikkien haastatteluiden aineisto on myös kerätty ja purettu samalla tavalla. Hirsjärven ja Hurmeen (2008, 189) mukaan analysoitaessa aineistoa kvalitatiivisesti lähimmäksi perinteistä reliaabeliutta tullaan niillä alueilla, jotka koskevat aineiston laatua. Se liittyy pääosin tutkijan toimintaan, eikä haastateltavien vastauksiin eli siihen kuinka luotettavaa tutkijan analyysi materiaalista on: onko kaikki aineisto huomioitu ja onko tiedot litteroitu oikein. Tuloksissa on tärkeää, että ne heijastavat haastateltujen ajatusmaailmaa vaikka onkin muistettava, että tulos on seurausta haastateltavan ja haastattelijan yhteistoiminnasta.

Oma käsitykseni tutkimuksesta ja tutkimusaiheesta kasvoi ja monipuolistui tutkimuksen teon aikana. Tämän vuoksi jouduin olemaan erityisen huolellinen tulkitessani ja analysoidessani haastateltavien vastauksia jotta omat käsitykseni eivät vaikuttaisi merkittävästi tutkimuksen tuloksiin tai johtopäätöksiin. Vilkan (2005, 98) mukaan tutkittavien kokemukset eivät koskaan tule täysin ymmärretyiksi, koska tutkija asettaa tematisointeja ja

kysymyksiä omien kokemustensa ja ymmärryksensä valossa. Tutkija myös tulkitsee tutkimuskohdettaan hänen avullaan. Vaikka tutkijan merkitysmaailma ja ymmärrys laven- tuisivat tutkimuksen aikana, ovat tutkimuskohteen ja tutkijan ymmärryshorisontit erilli- siä. Tästä aiheutuu aina tulkintaongelmia. Tutkijan merkitysmaailman muutos ja tulkin- taongelmat vuorostaan edellyttävät herkkyyttä ja kykyä asettaa tutkimusaineistolle miksi- kysymyksiä. Miksi-kysymysten tavoite on, että tutkija ei tekisi valintoja vain kahden sei- kan välillä, vaan hänen tulisi miettiä myös kolmatta ja neljättä vaihtoehtoa.

Tutkimuksen tekijänä en halunnut vaikuttaa aineiston löydöksiin tai tuloksiin aineistoa kerätessä. Koska teemahaastattelun yksi tavoite oli keskustella aiheesta kohderyhmän kanssa ja tuoda myös heille mahdollisesti uutta tietoa, haasteeksi muodostui se, etten joh- dattelisi tutkittavien vastauksia kysymyksilläni. Keskustelua eri teemoista oli myöskin käytävä sen johdosta, että haastateltavat ja minä tutkijana ymmärtäisimme toisiamme mahdollisimman hyvin. Esimerkiksi se, mikä haastateltavien mielestä on hengellistä vä- kivaltaa ja mikä ei, vaikutti siihen, miten tutkijana olen tulkinnut kunkin haastateltavan vastauksia analyysivaiheessa. Käytin paljon aikaa aineiston käsittelyyn, jotta en ohittaisi sellaisiakaan teemoja, jotka eivät henkilökohtaisesti kiinnostaneet minua. Aineiston tee- moittelu, luokittelu ja tyypittely auttoivat huomaamaan aineistosta esiin nousevat asiat ja merkitykset.

Myös lähdekritiikki vaikuttaa tiedon luotettavuuden arviointiin. Tutkijan tulee kiinnittää huomiota lähteidensä aitoututeen, riippumattomuuteen, alkuperäisyyteen ja puolueetto- muuteen. Lähteiden tasosta kertoo myös niiden ajankohtaisuus. (Mäkinen 2006, 128.) Tässä tutkimuksessa on pyritty viittaamaan lähteisiin, joiden julkaisijat ovat luotettavia ja alkuperäisiä. Olen pyrkinyt huomioimaan hengellisen väkivallan kirjallisuuteen ja tut- kimuksiin viitatessani, mitkä ovat kirjoittajien omat taustat liittyen aiheisiin. Lähteet ovatkin pääosin objektiivisia ja olen jättänyt käyttämättä sellaisia lähteitä, jotka eivät ole pyrkineet mielestäni neutraaliin otteeseen. Olen jättänyt pois esimerkiksi sellaisia nettisi- vustoja, jotka korostavat yksittäisen uskonnollisen liikkeen negatiivisia puolia ilman tut- kimukseen pohjautuvia perusteluita. Osa käyttämistäni lähteistä ovat suhteellisen van- hoja, mutta ne ovat valikoituneet käyttöön sen vuoksi, ettei uudempaa tutkimustietoa ole saatavissa. Teologisen alan tutkimus kehittyi hitaammin kuin esimerkiksi hoitotiede, jol- loin vanhemmat lähteet ovat riittävän relevantteja.

Koin tutkimusaiheen valinnan ja käyttämäni tutkimusmenetelmät eettisesti merkittäviksi. Mielestäni hengellisestä pahoinvoinnista ja riskeistä tulee pystyä puhumaan asiapitoisesti kirkon työssä. Opinnäytetyöni oli avaus tällaiseen suuntaan. Pohdin myös, miten tutkimusaihetta lähestytään siten, ettei siitä synny tutkittaville negatiivisia seurauksia, ja mitkä tutkimusmenetelmät mahdollistavat parhaiten aineiston keräämisen vahinkoa tuottamatta. Myös aineiston hyödyntäminen sensitiivisesti on ollut keskeistä analyysia tehdessäni. Teemahaastattelu metodina mahdollisti eettisen keskustelun haastateltavien kanssa ja yhteydenpidon myös haastattelujen jälkeen. Joidenkin haastateltavien kanssa oli tarpeen keskustella aineiston hyödyntämisestä jälkeenpäin, mikä osaltaan todentaa tutkimuksen toteutuksen eettisyyttä.

Tuomen ja Sarajärven (2013, 131) mukaan eettinen perusta ihmisiin kohdistuvassa tutkimuksessa lähtee yleistäen ihmisoikeuksista tutkittavien suojasta. Tutkittavilla on oltava käsitys tutkimuksen tavoitteista, osallistumisen tulee olla vapaaehtoista ja osallistujilla on oikeus kieltää jälkikäteen itseään koskevan aineiston käyttö. Osallistujien hyvinvointi tulee turvata niin, ettei tutkimukseen osallistuminen aiheuta vahinkoa. Esimerkiksi tutkimustietojen on oltava luottamuksellisia, niitä ei luovuteta ulkopuolisille eikä tietoja käytetä muuhun kuin luvattuun tarkoitukseen. Tutkittavilla on myös oikeus nimettömyyteen, eli tutkijan on huolehdittava, ettei tutkittavien identiteetti paljastu. Mäkisen (2006, 116) mukaan tutkittaville on myös yksityiskohtaisesti selvítettävä, kuinka heidän henkilöllisyytensä salaaminen käytännössä tapahtuu ja ketkä pääsevät käsiksi heidän antamiinsa tietoihin.

Tutkimusta tehdessäni olen pitänyt huolta tutkittavien anonymiteetista. Koska olen kerännyt aineistoa vain yhdestä seurakunnasta, myös seurakunnan häivyttäminen on ollut tarpeellista. Tutkittaville olen todennut jo haastattelujen alussa, että muut työyhteisön jäsenet voivat kuitenkin mahdollisesti tunnistaa heidän vastauksensa. Tästä syystä opinnäytetyössä esitetyt lainaukset ovat täysin nimettömiä, jotta arkaluontoiseksi tulkittavat sanomiset eivät vaikuttaisi työntekijöihin negatiivisesti. Hengellinen väkivalta kokemuksena ja aihepiirinä on herkkä ja luottamusta vaativa aihe tutkia. Haastatteluissa nousi esille herkkiä ja henkilökohtaisia asioita, jotka tuntuivat jännittävän osaa haastateltavista.

Tämä oli yksi syy siihen, miksi oli olennaista antaa haastateltavien tarkastaa oman haastattelunsa tulokset, ennen kuin aloin purkaa niitä opinnäytetyöhöni. Monet haastateltavista vaikuttivat rentoutuneemmilta haastattelutilanteessa, kun tiesivät voitavansa korjata mahdollisia väärinymmärryksiä myöhemmin. Tämä osoittautui tärkeäksi siinä vaiheessa, kun muutamia korjausehdotuksia ilmeni ja yksi haastateltavista halusi vetäytyä pois opinnäytetyöstäni. Mäkisen (2006, 114) mukaan anonymiteetin säilyttämisellä on selkeitä etuja tutkimuksessa. Se muun muassa edistää tutkimuksen objektiivisuutta helpottamalla arkojen ja ristiriitaisten asioiden käsittelemistä ja rohkaisemalla tutkimukseen osallistujia puhumaan rehellisesti ja suoraan.

Uskonnollisilla eroavaisuuksilla saattaa olla tutkimuseettisiä seuraamuksia. Koska tutkimuksessa asenteet ja arvot ovat usein keskeisessä osassa, tutkimukseen osallistuvien tausta oletettavasti vaikuttaa myös vastauksiin. (Mäkinen 106–107.) Osittain valitsin kohderyhmäni sillä perusteella, että halusin varmistaa uskonnollisen samankaltaisuuden tutkittavien kohdalla. Vaikka tämän tutkimuksen kohderyhmän uskonnollinen tausta on sama, jokaisella haastateltavalla on kuitenkin myös yksilöllinen uskonnollinen historia, joka vaikuttaa siihen näkökulmaan ja maailmankatsomukseen, josta käsin he ovat vastanneet kysymyksiin. Tämä tosiasia on vaikuttanut myös tutkimustuloksiin siltä osin, ettei yleistyksiä tutkittavasta aiheesta ole voinut tehdä. Toisaalta yksi tutkimuksen tuoma tulos on, että jokaisen henkilön oma tausta ja kokemusmaailma vaikuttavat kokemusten syntyyn ja näkemyksiin käsiteltävästä asiasta.

4 TUTKIMUSTULOKSET

Tutkimustulokset on koostettu haastatteluaineistosta nousevista yleisistä ja poikkeavista tuloksista. Työntekijöiden havainnot ja kokemukset hengellisestä väkivallasta ovat tilannekuvauksia haastateltavien historiasta: omasta elämästä, menneistä työpaikoista ja nykyisestä työpaikasta. Tapahtumat eivät välttämättä sijoitu tiettyyn seurakuntaan, vaan osa kokemuksista ja havainnoista saattaa sijoittua työntekijöiden edellisiin työpaikkoihin tai muualla tehtyihin havaintoihin. Tuloksissa on viitattu myös aiempien tutkimusten tuloksiin, jotka on esitelty luvussa 3.3.

4.1 Mitä on hengellinen väkivalta?

4.1.1 Hengellisen väkivallan määritteleminen

Kaikki haastattelut alkoivat kysymyksellä, miten työntekijä ymmärtää hengellisen väkivallan käsitteen ja sen, mitä hengellinen väkivalta on. Työntekijät määrittivät käsitettä mielikuvilla, toiminnan ja tekijöiden kuvauksilla tai ilmenemismuotojen esiin tuomisella. Yhteneväisyyttä löytyi kaikista vastauksista, joiden yhteenvedon esitän alla. Ne työntekijät, joilla ei ollut omakohtaisia kokemuksia hengellisestä väkivallasta, määrittivät ja vertasivat hengellisen väkivallan käsitettä enemmän henkisen väkivallan kautta. Muutoin työntekijöiden määrittelyistä ei löytynyt yhteneväisyyksiä tai räikeitä eroavaisuuksia tyyppittelyjen perusteella

Hengellisen väkivallan miellettiin olevan väkivaltaista toimintaa, joka liittyy uhrin hengellisyyteen tai uskonnolliseen vakaumukseen. Väkivaltaa voidaan perustella uskonnollisilla, hengellisillä tai jumalallisilla lähtökohdilla. Yksi työntekijöistä kiteytti hengellisen väkivallan käsitteen seuraavasti:

Hengellinen väkivalta on minusta sitä, että Jumalaa tai Hengen asioita käytetään keskustelussa moukarina tai nuijana, ikään kuin peukaloruuvina. Eli sillä, tai sen varjolla tehdään väkivaltaa, satutetaan tai käytetään manipulaation välineenä

Toinen työntekijä lähestyi määrittelyä näin:

Jollain lailla käytetään väärin hengellistä näkökulmaa, kun ei kunnioiteta toisen sitä... tota oikeutta omaan hengelliseen näkemykseen. (---) ja niin, et nimenomaan tää tämmönen uskonnollinen ja hengellinen lähtökohta on niin ku perusteena minkä takia niinkö suhtaudutaan toiseen, toiseen tuota niin, torjuvasti.

Käsitteen määrittelyä lähestyttiin myös ihmiskäsityksestä käsin. Esimerkiksi yksi papeista aloitti käsitteen määrittelyn lähtemällä liikkeelle ihmiskäsityksestä, jossa ihminen on jakamaton fyysinen, henkinen, hengellinen ja sosiaalinen persoona. Kun nämä ominaisuudet ovat kytköksissä toisiinsa, kaikki persoonaan kohdistettu väkivalta voidaan mieltää myös hengelliseksi. Myös sihteeri totesi, ettei hengellisen väkivallan määrite poikkea väkivallan määritteestä yleisesti ottaen.

Hengellisen ja henkisen väkivallan yhteydestä puhuttiin monessa haastattelussa. Joillekin haastateltavalle hengellisen ja henkisen väkivallan erottaminen toisistaan osoittautui haastavaksi ja monet työntekijöistä kokivat hengellisen väkivallan toimivan rakenteellisesti samalla tavalla kuin henkinen väkivalta. Käsitteet myös sotkeutuivat toisiinsa joissakin haastatteluissa. Esimerkkinä yksi työntekijöistä päätyi kuvaamaan hengellistä väkivaltaa seuraavasti:

Jotenki mä laskisin sen samaan kategoriaan ku sen henkisen väkivallan, mut sit vaa, et se tapahtuu sen hengellisyyden kautta tai niitten uskon asioiden.

Kaksi työntekijää nosti esille sen näkökulman, että ensiksi täytyy olla käsitys siitä, mitä tarkoittaa hengellisyys ja mitä väkivalta. Toinen työntekijöistä pohti aihetta näin:

Mutku hengellisyys on itsessään jo niin vaikee tälleen positiivisessa mielessä. Niin ku ei ihminen edes ymmärrä, mitä se on, kun se ei oo väkivaltaa, vaan se on jotain ihan hyvääki asiaa. Seki on jo vaikeempi määritellä. Ni ehkä se tulee vähän siitäki, et on niin ku vaikee hahmottaa.

Aineisto toi esille myös sen, ettei hengellisestä väkivallasta ole aiheena puhuttu työyhteisön kesken. Joidenkin työntekijöiden mielestä olisi tärkeää, että työyhteisöllä olisi yhteinen käsitys siitä mitä hengellinen väkivalta on.

4.1.2 Hengellisen väkivallan ilmenemismuodot

Aineiston pohjalta voidaan tehdä ero lievän ja raskaan hengellisen väkivallan välille. Lievä hengellinen väkivalta koettiin kertaluontoiseksi, satunnaiseksi ja mahdollisesti sellaiseksi, jossa tekijä ei tiedosta harjoittavansa hengellistä väkivaltaa vaan saattaa esimerkiksi ”hengen palossaan” loukata toista ihmistä. Yksi papeista kertoi esimerkkinä lievästä väkivallasta kokemuksen yhden järjestäjän tapahtumista, johon ei hänen mukaansa ole koskaan kutsuttu puhujiksi naispappeja, vaan puhujat ovat aina miehiä. Raskaana hengellisenä väkivaltana nähtiin tilanteet, joissa väkivallan teko on jatkuvaa ja kasvavaa tai väkivaltaa käytetään tietoisesti ja tarkoituksellisesti. Raskas hengellinen väkivalta näyttyy työntekijöiden mielestä esimerkiksi uhkailuna, totaalisenä poissulkemisena, elämän kokonaisvaltaisena kontrollointina, fyysisenä väkivaltana ja seksuaalisena hyväksikäytönä.

Suurin osa työntekijöistä kuvaili, että väkivalta on pakottamista, alistamista, manipulointia, vallankäyttöä tai koskemattomuuden loukkaamista. Hengellisen väkivallan keskeisimmiksi ilmenemistavoiksi miellettiin tuomitseminen ja manipulaatio. Monet työntekijät sanoivat hengellisen väkivallan olevan pääosin henkistä ja toimivan rakenteellisesti samalla tavalla kuin henkinen väkivalta: se on sanallista tai sanatonta väkivaltaa, joka ilmenee poissulkemisena, halveksuntana, kontrolloimisena, nöyryyttämisenä ja toisen yläpuolelle asettumisena. Osa työntekijöistä kuvaili hengellisen väkivallan luonnetta piilotetuksi, vaietuksi tai salakavalaksi.

Sulanderin (2003, 69) aineistosta nousi esille viisi hengellisen väkivallan muotoa. Niitä ovat pelottelu, käännyttäminen, syylistäminen, eristäminen ja kontrollointi. Syylistämistä esiintyi selvästi enemmän kuin muita hengellisen väkivallan muotoja. Kukkulan (2007, 80–81) tutkimuksen mukaan syylistämistä ja syyllisyydentunteen herättämistä oli ollut sellaisissa tilanteissa, joissa yksilöt eivät olleet pystyneet toteuttamaan yhteisön tai läheisten vaatimuksia. Syyllisyyden tunne oli haluttu herättää, jotta yksilö ymmärtäisi ajatelleensa tai toimineensa väärin yhteisön oppeja tai sääntöjä vastaan. Sitä oli voitu perustella Jumalan rankaisuna väärinteosta ja samalla se oli ollut osoitus, ettei yhteisössä hyväksytä erilaisuutta. Syyllisyydentunteen herättäminen on voinut saada yksilön taipu-

maan yhteisön vaatimuksiin, mutta samalla se on ahdistanut ja vaikuttanut hänen itsetuntoonsa laskevasti. Syyllisyydentunteen herättämiseksi oli saatettu käyttää hyvinkin kyseenalaisia keinoja.

Joidenkin vanhempien työntekijöiden haastatteluissa nousi esille Raamatun käyttö hengellisen väkivallan välineenä. Yksi työntekijöistä mainitsi 70-luvulla esiintyneestä ”Raamatulla päähän lyömisestä”, jossa Raamattua käytettiin hengellisen ja henkisen lyömisestä välineenä.

Raamattuhan on maailman paras kirja, mut tuota ni sitäki on käytetty vaikka kuinka pitkään hyvinki mielivaltaisesti ja sillä tavallahan voidaan sit hallita ihmisiä ja se on selkeesti hengellistä väkivaltaa.

4.1.3 Väkivallan subjektiivisen kokemuksen merkitys

Kaikissa haastatteluissa otin esille väkivallan subjektiivisen kokemuksen merkityksen, jos aihe ei muuten noussut haastatteluissa esille. Lähes kaikkien kanssa aiheesta keskusteltiin hieman ja aihetta sivuttiin pitkin haastatteluja. Yksi papeista totesi, että fyysisen väkivallan määrittely on selkeää, kun voidaan laskea mustelmia ja ottaa lääkärintodistus. Hänen mielestään henkisen väkivallan määrittely taas on hankalaa, koska ihmiset ovat erilaisia ja myös kokevat asiat eri tavoin, sama pätee hengelliseen väkivaltaan. Yksi kasvatuksen työntekijöistä mielsi asian niin, että tänä päivänä teko, joka mielletään selkeästi hengelliseksi väkivallaksi, ei välttämättä ole koettu sellaiseksi sata vuotta sitten tai ihminen, jolla ei ole henkilökohtaista hengellistä elämää, ei välttämättä ole niin haavoittuvainen myöskään loukkaantumaan hengellisesti. Monet kokeneet työntekijät sanoivat iän tuovan sellaista suojaa, etteivät negatiiviset hengelliset kokemukset välttämättä haavoita niin paljon. Yhden työntekijän sanoin: ”ikä on tuonut hengellisiä muskeleita”. Toinen työntekijöistä kuvasi iän vaikutusta siihen, miten nykypäivänä kokee tapahtuneen:

Mä olin kasvanu toisaalta semmosessa kodissa, jossa mun mummo 1800-luvulla oli syntyny. Ni ni... tota, körtti... ja iltarukouksena oli ”kun helvetin tulet raatelee ja ruumista madot matelee, voi itkua iäistä piinaa”. Ni... (naurua) minä 3v. (---) ja siinä varmasti on jonkin näkösestä hengellisestä väkivallastaki kyse sitten, niin ku lapsen kohalla, mutta tota... mä en aikuisena oo kokenu sitä hengelliseks väkivallaks. Niin jännää ku se onkaan.

Subjekttiivisen kokemuksen merkityksen lisäksi aineistossa pohdittiin sitä, etteivät väkivallan tekijät välttämättä tunnista tekevänsä hengellistä väkivaltaa. Yksi työntekijöistä esitti näkemyksen, että hengellinen väkivalta saattaa lähteä usein asenteista ja asennoitumisesta. Toinen työntekijä taas antoi esimerkin joka kuvaa tällaista tilannetta:

Sitä oon kokenu, että... että miten se ilmenee se hengellinen väkivalta. Sama ihminen saattaa olla kauheen mukava persoona ja ihminen ja suhtautua silleen niin ku kauheen sympaattisesti ja empaattisesti esimerkiks nyt minuun tai ylipäätään homoihin. Mutta tota, niin... sitten kuitenkin samaan aikaan saattaa torjua jyrkästi sillä periaatteella, että se on Raamatun vastasta olla homo tai olla naispappi tai mikä asia se millonki on ja tota, kun se on Raamatun vastasta, niin sillon se vie helvettiin.

4.2 Henkilökohtaiset kokemukset ja havainnot

Neljä työntekijöistä sanoi, ettei heillä ole henkilökohtaisia kokemuksia hengellisestä väkivallasta. Heistä kolme oli nuoria työntekijöitä, joilla työvuosia on alle neljä. Haastatelluista tuli kuitenkin ilmi kokemuksia, joilla oli hengellisen väkivallan piirteitä ja joiden työntekijät sanoivat täyttävät hengellisen väkivallan tunnusmerkistön, vaikka eivät olleetkaan kokeneet tilanteita henkilökohtaisesti väkivaltaisina. Henkilökohtaisia kokemuksia löytyi pääosin haastateltavien nuoruudesta ja työelämästä. Havaintoja hengellisestä väkivallasta oli lähes kaikilla ja ne sijoittuvat pääasiassa työelämään tai työntekijän nuoruuteen.

4.2.1 Henkilökohtaiset kokemukset hengellisestä väkivallasta

Neljä työntekijää kertoi väkivallan kokemuksista nuoruudessaan. Heistä kolme olivat kokeneita työntekijöitä. Kokemuksia oli syntynyt muun muassa rippikoululeireillä, erityisesti vanhemmilla työntekijöillä. Yksi työntekijä kuvaili, että hänen omassa rippikoulussaan ulkoläksyjen lukeminen oli paatoksellista pakottamista, jossa pappi painosti työkentelyyn vedoten rippikoululaisten syntisyyteen. Toinen kertoi samankaltaisesta kokemuksesta omalla rippileirillään, vaikka hän ei ollutkaan kokenut tilannetta henkilökohtaisesti väkivaltaiseksi:

Ni tuota, viidesläiset kävi sitte meiän rippikoululeirillä ja piti niin ku tämmösii vahvoja evankelioivia puheita. Tyyliin ”jos sä kuolet ensi yönä, niin oletko valmis?”(---) Mä kuuluin tähän oppositiojoukkoon ja ajattelin, et ei tämmöst voi puhuu. Ku siellä tytöt itkee ja pillittää. Tuntu ihan pahalle se juttu...

Kaikissa näissä nuoruuden kokemuksissa tuli ilmi, että hengellisen väkivallan harjoittajien taustalla olivat herätysliikkeet tai muuten karismaattiset piirit. Kolme haastateltavista mainitsi viidesläisyyden, lisäksi väkivallan kokemuksia oli kertynyt esimerkiksi vapaa-seurakunnasta ja yhdestä yhteisöstä, jota ei haastattelussa nimetty. Tyypillistä näille kertomuksille oli, että väkivallan harjoittajilla oli asemavalta ja korostunut käsitys siitä, milaista uskon kuuluu olla. Väkivallan välineenä käytettiin pääosin syyllistämistä, manipulointia ja painostamista.

Et mä oon ite törmänny siihen, et mulle yks nainen ilmotti, et mun pitäis tässä ja nyt tehdä tämmönen henkilökohtanen uskonratkasu ja toistaa sen perässä sen antamat sanat. Mä olin ehkä tokaluokkalainen ja mä sanoin sille, et en mä tollasta voi mennä tekemään. (---) Ni sit se painosti ja kääntynytti mua niin kauan, et mun oli pakko suostuu siihen mitä se sano, koska mä vein hänen aikaansa ainakin 45 minuuttia ja niin ja niin monta lasta jäi pelastumatta sen takia maailmasta, et ”mieti kuinka monta miljardia ihmistä täällä on ja et jos ei tätä kaikkee ehditä tekemään ni se on sinun syytäsi”, että minä olin sitten siihen muiden ihmisten kadotukseen. Mun mielest toi oli sitä, että se käytti niin paljon sitä väkivaltaa, et se sai murrettua sen mun oman tahtoni.

Nuoruuteen sijoittuvissa kokemuksissa yleistä oli myös kokemus yhteisön paineesta. Lievässä muodossa se koettiin paineena osallistua esimerkiksi rukoushetkiin rippikouluissa ja raskaammissa kokemuksissa ryhmäpaine oli luonut todella suuren pakotteen toimia yhteisön odottamalla tavalla. Puhtaasti herätyskellisissä tapahtumissa tapahtuneissa väkivaltatilanteissa väkivallan harjoittaja oli ollut arvostettu saarnamies tai muuten asemavallassa oleva henkilö. Toinen keskeinen tekijä väkivallan harjoittajan lisäksi oli nimenomaan ryhmäpaine. Haastateltavat kokivat, että he olivat jo itse tilanteessa tiedostaneet sen ahdistavuuden ja tiensivät, ettei kyseinen toiminta ole oikein. Yhteisöstä kumpuava paine oli kuitenkin pakottanut osallistumaan esimerkiksi sielunhoidollisiin keskusteluihin tai rukoustilanteisiin. Haastateltavilta saatettiin odottaa esimerkiksi kielillä puhumista tai uudella tavalla uskoon tulemistä. Väkivaltatilanteet aiheuttivat haastateltavissa vaivaantumisen tunnetta, ahdistusta ja suuttumusta. Haastateltavat kuvailivat miltä väkivaltatilanteet olivat tuntuneet:

Ja sit se meni mun ihon alle, se meni siihen mun murrosikäsytyteen. Et se oli niin hirveitä manipulaatiota se koko shitti! Tiekkö siellä... et se ties tarkalleen mihin se iskee mussa, ihan tarkalleen. Se oli ihan... jos mä puhuin siitä hengellisestä raiskaamisesta, ni se oli sitä. Niin ku, ihan pahimmillaan. Ja ja... sit se syyllisti mut ja... syyllisti mut niin ku syntiseks ja ja... syyllisti tietkö... se herkkä murrosikänen joka niin ku... Ja ihan kaiken.. Mult vietiin ihan kaikki siinä tilanteessa.

Mä muistan sen ristiriidan, vaikkei sitä silloin osannu oikein hahmottaa, mikä oli. Ku tavallaa yhtäkkiä sillä ei ollukaan mitään arvoa sillä... Tuntu ainaki silloin siltä, et sil ei oo mitään arvoa sillä uskolla ja niillä kokemuksilla ja sillä käsityksellä Jumalasta ja näistä mitä mulla oli, vaan että mun täytyy nyt jotenki uudella lailla jotenki löytää usko. (---) Mut siis se, et ei anneta sellasta... ihmiselle tilaa semmoselle Jumala-kokemukselle ja sille hengellisyydelle, että tota... se siinä on se mun kokemuksen niinkö ehkä se kipein puoli, tai silloin oli kipein puoli.

Väkivallan käytön taustalla oli usein syynä, etteivät väkivallan kohteet uskoneet oikealla tavalla, he eivät olleet tulleet oikealla tavalla uskoon tai he eivät olleet ilmentäneet armo- lahjoja. Myös elämäntapa, avioliitosta eroaminen tai seksuaalinen suuntaus saattoi olla taustalla väkivaltaiseen käytökseen. Sulanderin (2003, 35) mukaan tuomitsevalle hengelliselle väkivallalle on ollut usein syynä seksuaalinen suuntautuminen.

Muita hengellisen väkivallan kokemuksia löytyi muun muassa työelämästä ja lapsuudesta. Joissakin tapauksissa väkivallan kokemus oli syntynyt muiden ihmisten asennoitumisesta. Asenteista kumpuavassa väkivallassa keskeinen tekijä oli jyrkkä mielipide ja sitä kautta tuomitseminen tai välinpitämättömyys. Yksi työntekijä kertoi viidesläisten lapsuskavereidensa ilmoittaneen hänelle, etteivät he voi leikkiä hänen kanssaan enää, koska hän edustaa vääräuskoisia. Työntekijä epäili, että tällainen asenne syntyi, kun hänen äitinsä alkoi naispapiksi. Toinen työntekijä kertoi etsineensä vastausta ja tukea muilta kristityiltä miettiessään lapsettomuushoitoja. Kukaan ei kuitenkaan halunnut ottaa kantaa vaikeaa asiaan tai keskustella aiheesta, jolloin haastateltava koki, että hänet jätettiin julmasti yksin. Jälkimmäisessä esimerkissä työntekijä koki yksin jäämisen välinpitämättömyytenä.

Työssä olleita selkeitä hengellisen väkivallan kokemuksia oli vähän. Monet työntekijät kokivat esimerkiksi työyhteisössä olleet ongelmat tai väkivaltakokemukset ennemmin

henkilökemioiden toimimattomuudeksi kuin hengelliseksi väkivallaksi. Hengellisen väkivallan tunnistamisen tässä suhteessa koettiin olevan veteen piirretty viiva. Työntekijöiden usko tai ammattitaito oli saatettu myös kyseenalaistaa seurakuntalaisten toimesta, mutta tällaisetkin kokemukset koettiin pääasiassa joksikin muuksi ilmiöksi kuin hengelliseksi väkivallaksi. Monet kokivat vahvan ammatti-identiteetin suojaavan hengellisen väkivallan kokemiselta ja yksi papeista nosti esille myös sen näkökulman, etteivät kirkon työntekijät välttämättä lähtökohtaisesti ole sosiaalisen asemansa vuoksi yhtä alttiita hengelliselle väkivallalle kuin vaikka seurakuntalaiset. Vain yksi työntekijöistä kertoi kohdanneensa raskasta hengellistä väkivaltaa seurakuntalaisen toimesta työssään.

Työntekijät kuvailivat hengellisen väkivallan tilanteita painostaviksi ja manipuloiviksi. Yksi työntekijä sanoi pelänneensä, että väkivallan tekijä kävisi häneen käsiksi seksuaalisesti. Toinen kuvaili kokemustaan siitä, miten hengellisen väkivallan harjoittaja pystyy ottamaan valta-aseman halutessaan:

Ja sit hän ottaa, hän niin ku pyrkii ottamaan otteeseensa. Hän ei päästä irti, hän ei päästä sua kontaktista. Ja se on ihan hurjaa! Ja sit jos sä sanot että, ”ei, tämä ei käy”, niin sitten hän vetoaa sun moraaliin, sun kristillisyyteen, et sä et voi tehdä jotain tällaista. (---) Se on ihan mieletöntä miten hän ottaa, kuule sä näät sen katseen, siis se on hypnoottinen katse. Hän lukitsee sut siihen kontaktiin, eikä päästä irti.

Kaikille raskaille hengellisen väkivallan kokemuksille oli kolme yhteistä tekijää: väkivallan tekijän asemavalta, väkivallan tekijän herätystausta tai karismaattisen yhteisön tausta sekä se, että kokemuksesta kertoi vanhempi työntekijä. Suurin osa kokemuksista myös kumpusi lapsuudesta tai nuoruudesta. Lievempiä kokemuksia oli vähemmän ja aineistossa ne näyttäytyivät satunnaisina ilman samankaltaisuuksia.

4.2.2 Havainnot hengellisestä väkivallasta

Havaintoja hengellisestä väkivallasta oli lähes kaikilla haastateltavilla, mutta eniten havaintoja olivat tehneet ne haastateltavat, joilla oli omakohtaisia kokemuksia hengellisestä väkivallasta ja jotka työskentelivät paljon nuorten kanssa. Havaintoja oli kertynyt pääosin työelämän aikana luterilaisesta seurakunnasta. Väkivaltaisia tekoja oli havaittu tehtävän asemavallasta käsin seurakunnan julkisissa tilaisuuksissa, pienryhmissä sekä kirkon

lapsi- ja nuorisotyössä. Hengellisen väkivallan uhreista esimerkkejä tuli eniten nuorisotyöstä. Osa työntekijöistä mainitsi erilaiset ryhmätoiminnot riskialttiiksi hengellisen väkivallan harjoittamiselle. Kaksi työntekijöistä antoi ymmärtää, että heillä oli myös havaintoja tällaisesta toiminnasta. Lisäksi osa työntekijöistä koki seurakunnissa esiintyvän vaikenemisen kulttuurin ja työpaikkakiusaamisen aiheuttavan joissakin tilanteissa hengellisen väkivallan kokemuksia. Niistä on kirjoitettu enemmän luvussa 5.4.3.

Muiden työntekijöiden harjoittamaa hengellistä väkivaltaa oli havaittu vähän ja satunnaisesti. Havainnot väkivaltatilanteista ja väkivaltaisesta käytöksestä näkyivät erilaisissa seurakunnan tilaisuuksissa sekä nuorten keskuudessa. Asemavaltaa oli käytetty väärin esimerkiksi terapoimalla itseä työn kautta. Tätä saattoi yhden työntekijän mukaan tapahtua esimerkiksi tuomalla henkilökohtaisia traumaattisia kertomuksia saarnaan ja osallistamalla näin kaikki kuulijat siihen. Nuorisotyöstä havaintoja oli enemmän kuin peruseurakuntatyön piiristä. Nuoria oli saatettu esimerkiksi itkettää rippikoululeirillä kokemuksellisessa opetuksessa tai opetustilanteessa oli annettu ymmärtää, ettei dialogiselle keskustelulle ollut tilaa, vaan työntekijän näkemys asiasta oli ainoa ja oikea.

Jostain aiemmista seurakunnista nuorisotyönohjaaja vaikka, jolla on ollut tosi sellanen ”lampaat ja vuohet” näkökulma sillain, et on ne uskovat ja ne ei uskovat ja sitte on ne omat suosikit ja sit ne mistä ei pidä. Et mä oon semmost nähny, mikä must on tosi ikävä nuorisotyössä, et niin kauheen jyrkästi jaottelee ne nuoret toisiin.

Nuorten kohdalla hengellisen väkivallan havaintoja oli tehty myös seurakunnan ulkopuolelta. Nämä havainnot liittyivät enimmäkseen nuorten vanhempiin. Yhdellä kasvatuksen työntekijällä esimerkkejä tästä oli useampia. Eräälle nuorelle vanhemmat olivat tarjoutuneet maksamaan siitä, ettei nuori kävisi kirkossa. Rippikouluikäisten kohdalla taas koettiin ilmenevän aika ajoin tilanteita, joissa nuori on pakotettu rippikouluun vanhempien toimesta. Näistä kaikki eivät välttämättä ole kuitenkaan tulkittavissa hengelliseksi väkivallaksi. Esimerkiksi sellaisissa tilanteissa, joissa lapsen kodin arvomaailma vastaa rippikoulun sisältöä ja nuori huomaa, ettei rippikoulu olekaan negatiivisessa mielessä sitä mitä hän kuvitteli. Hengelliseksi väkivallaksi rippikouluun pakottaminen miellettiin hyvin aatteellisten nuorten kohdalla. Usein nämä nuoret ovat ateisteja ja vanhemmat eivät kunnioita nuoren elämäntodellisuutta, vaan nuori todella pakotetaan rippikouluun.

Työntekijöihin kohdistuvaa hengellistä väkivaltaa seurakuntalaisten toimesta oli havaittu vain vähän. Havainnot koskivat enimmäkseen lieviä muotoja, joissa kyseenalaistettiin pappien hengellisyyttä tai ammatillisuutta.

Sivusta katsottuna joskus on hengellistä väkivaltaa kuulla jonku toimituksen palaute. Jopa minä koen sen hengelliseksi väkivallaksi, vaikka minä en saa sitä palautetta.

4.3 Hengellisen väkivallan seuraukset ja vaikutukset

Neljä vanhempaa työntekijää totesi, että hengellisen väkiväkivallan seuraukset voivat pahimmillaan tehdä peruuttamatonta vahinkoa uhrin näkökulmasta. Työntekijät kuvailivat raskaiden kokemusten vaikuttavan itsetuntoon ja identiteettiin romuttamalla ihmisen. Yksi työntekijä antoi esimerkin, miten hengellisen väkivallan kokemukset voivat vaikuttaa yksilön ajattelutapaan:

Hengellinen väkivalta jättää niin vahvat jälet semmosesta tietynlaisesta ajattelumallista, että sä et pysty ajattelemaan. Ne mallit on niin hirvittävän mustavalkosia, et nähdä niin ku se oma usko ikään ku vapaana ja myönteisenä asiana ja tällasena ni se... Sitä mahdollisuutta ikään ku ei ole usein näillä ihmisillä.

Esimerkkejä hengellisen väkivallan seurauksista nousi havainnoista, joita työntekijät olivat tehneet muissa uskonnollisissa yhteisöissä olleista uhreista. Esimerkiksi yksi papeista kertoi 80-luvulla psykiatrisen osaston ylilääkärin todenneen hänelle, että puolella suljetun osaston potilaista oli jonkin näköinen kontakti silloin nousseeseen vapaiden suuntien seurakuntaan. Kokemukset kyseisestä seurakunnasta olivat sairastuttaneet ihmisten psyyken raskaasti ja he olivat tarvinneet psykiatrista hoitoa. Kukkulan (2007, 124, 126–127) tutkimukseen osallistujat olivat saattaneet masentua, ahdistua, harkita itsemurhaa ja kokea erilaisia pelkotiloja uskonnollisen painostuksen seurauksena. Pelot ja univaikeudet olivat olleet myös yleisiä. Painostuksen seurauksena osa oli saattanut myös alkaa vihata ja karttaa kaikkea uskonnollisuutta tai päinvastoin halunnut löytää uuden seurakuntayhteyden.

Jehovan todistajien karttamiskäytännöstä keskusteltiin useammassakin haastattelussa ja joillakin työntekijöillä oli myös kokemuksia siitä, miten haavoittuneita liikkeestä eronneet ihmiset olivat. Erotettujen tai eronneiden auttaminen koettiin haastavaksi, koska

muutoksen vaikutukset koettiin niin suuriksi. Ronimuksen (2011, 212–213) mukaan liikkeestä eroaminen johtaa ihmissuhteiden muuttumiseen. Osa tutkimukseen osallistujista menetti perheensä ja ystävänsä kokonaan ja joillekin suhteet jäivät elämään pinnallisina.

Henkilökohtaiset kokemukset vaikuttivat vielä vuosia tapahtumien jälkeen. Raskaimpina pidetyt kokemukset nostattivat haastattelujen aikana yhä tunteita, vaikka kokemuksista oli kulunut vuosia. Osa työntekijöistä koki, että kokemukset olivat luoneet tietynlaisen pohjan tai vaikuttaneet muuten voimakkaasti elämään. Esimerkiksi yhdessä haastattelussa tuli ilmi, että kielteiset asenteet ja hengellisen väkivallan kokemukset olivat vaikuttaneet uravalintaan. Yhdellä haastateltavalla oli kokemuksia siitä, että nuoruudessa ystävät vitsailivat ikävään sävyyn liittyen hänen vakaumukseensa. Vaikka kokemus ei ollut väkivaltainen, kokee työntekijä, ettei hän tuo hengellisyyttä niin paljoa esille työssään tämän vuoksi. Sulanderin (2003, 49) mukaan päästäkseen hengellisestä väkivallasta on uhrin tehtävä fyysisen irtautumisen lisäksi eräänlainen henkinen irtiotto. Siinä väkivallan aiheuttamasta syyllisyyden tunnosta ja ahdistuksesta pyritään pääsemään eroon. Myös hänen tutkimuksessaan nousi esille, että tutkimukseen osallistujat pääsivät väkivallasta eroon fyysisesti, mutta kokemukset ahdistivat heitä yhä.

Hengellisen väkivallan kokemusten lisäksi kokeneemmat työntekijät sanoivat elämäkokemusten ja iän vaikuttavan siihen, miten kokemukset vaikuttavat työn tekemiseen. Nämä kaksi tekijää koettiin suojaaviksi siinä suhteessa, ettei hengellinen väkivalta välttämättä satuta niin paljon työntekijää itseään ja toisaalta väkivalta osattiin tunnistaa ja siihen osattiin puuttua. Kokemuksiin suhtauduttiin myös positiivisesti kasvattavina kokemuksina. Myös Kukkulan (2007, 124) johtopäätöksissä todetaan muutamien tutkimukseen osallistuneiden kokeneen painostavat kokemukset positiivisina. Taustalla on ajatus siitä, että kokemukset ovat muovanneet tutkimukseen osallistuneista sellaisia ihmisiä kuin he nyt ovat.

Selkein vaikutus kokemuksilla liittyen omaan työhön koettiin liittyvän asenteisiin ja päätökseen siitä, ettei itse harjoita vastaavanlaista toimintaa, minkä kohteeksi on itse joutunut. Myös ne työntekijät, joilla ei ollut omakohtaisia kokemuksia, korostivat ammatillista

vastuuta siitä, kuinka hengellisyyttä pitää esillä työssään. Työntekijät sanoivat esimerkiksi pyrkivänsä tasapuolisuuteen, tehostavansa muiden ihmisten asemaan asettumista ja lisäävänsä dialogisen keskustelun kulttuuria.

Vaikuttaa tottakai, et tuota niin ku... miten ihmisten kans ollaan. (---) Et kyllähä tommoset kokemukset vaikuttaa, ettei ite halua ikään ku tehdä samalla tavalla tai syyllisty samanlaisiin ajatuksiin.

Erityisesti lasten ja nuorten kanssa työskentelevät korostivat ammatillista vastuuta. Lapset ja nuoret miellettiin haavoittuvaksi ikäryhmäksi, joka on hyvin herkkä hengelliselle painostukselle. Erityisesti kasvatuksen työntekijät ilmaisivat voimakkaasti hengellisen väkivallan tunnistamisen ja siihen puuttumisen merkitystä. Kokemuksia uhrien kohtaamisesta oli myös eniten kasvatuksen työntekijöillä. Myös Sulander (2003, 24) toteaa oman aineistonsa perusteella, että lapsuus ja nuoruus ovat alttiimpia ikäkausina joutua hengellisen väkivallan kohteeksi kuin työikä. Kukkula (2007, 127) toteaa uskonnollisten yhteisöjen saattavan aiheuttaa lapsille ja nuorille hyvin ankaran ja rankaisevan jumalakuvan. Tämä taas saattaa aiheuttaa ahdistavaa tunnetta, koska tällöin lapsen tai nuoren on kontrolloitava itseään jatkuvasti ja esimerkiksi mietittävä, onko hän muistanut pyytää kaikki syntinsä anteeksi Jumalalta.

4.4 Työntekijöiden ammatillisuus ja johtamisen merkitys

4.4.1 Dialogisuuden ja avoimen keskustelukulttuurin merkitys

Lähes kaikissa haastatteluissa työntekijät pohtivat tai toivat esille omia valmiuksiaan kohdata ja käsitellä hengellistä väkivaltaa. Vanhemmat työntekijät nostivat esille, kuinka tärkeää avoin ja keskusteleva ilmapiiri on hengellisen väkivallan ehkäisyssä ja siihen puuttumisessa. Näitä samoja teemoja kuvailtiin eri tavoin, tässä tulosluvussa käytän dialogisen keskustelun käsitettä, koska monet mainitsivat haastatteluissa sanan dialogisuus.

Dialoginen keskustelu nousi keskeisimmäksi toimintamuodoksi. Se tarkoittaa, että keskustelevat osapuolet kunnioittavat toistensa näkemyksiä sellaisenaan, ilman tavoitetta muuttaa toisen mielipidettä. Työntekijöiden mukaan se mahdollistaa vapaan valinnan ja

keskusteluyhteyden näkemyseroista ilman painostusta tai tavoitetta oikean mielipiteen löytymisestä.

Koska helposti käy niin päin, että ne vapaamieliset jyrää jotenki väärällä lailla sellaset niinko ahtaammin ajattelevat. Kyllä mä jotenki aattelen, et siinä monesti on kysymys sellasesta tietynlaisesta pelosta ja arkuudesta ja moni haluaa olla silleen kirjaimellisesti kuuliainen Raamatulle ja Jumalan sanalle siinä mielessä, mutta tuntuu että pidemmälle pääsis varmaan jos voi sanoa ne pelkonsa ja näkemyksensä ja sitä kautta päästä ehkä vähän keskustelemaan asioista ja mahdollisesti löytämään niin ku sellasta yhteistäkin näkemystä.

Avoimuutta ja dialogisen keskustelun mahdollisuutta kaivattiin seurakuntatyöhön enemmänkin, niin työyhteisössä kuin yleisemmälläkin tasolla kirkossa. Myös kirkon työolo-barometrissa (Potila 2011, 17) nousee esille, että kaksi kolmesta vastanneesta näki työpaikallaan olevan paljon piilossa olevia asioita, joista tulisi keskustella avoimesti.

Et hyväksytään se toisen näkemys ja annetaan mahdollisuus muuttaa mieltä pidettään. Koska mun mielestä hengellisyydessä ei ole sillä tavalla, et... mä en usko, et meistä kukaan on valmiiksi seppä syntyessään niin sanotusti, et tietää... (---) et ne voi muuttua. Se katsontakanta... ja antaa muuttua, et niin ku elämä opettaa ja mitä enemmän hengellisyyden kanssa on tekemisissä ni sitä avoimemmaks myös se katsontakanta tulee.

Aineistosta nousi esille myös kirkon työyhteisöissä ilmenevä vaikenemisen kulttuuri. Vaikenemisen kulttuuri saattaa näyttäytyä yhden työntekijän mukaan esimerkiksi sillä tavalla, ettei työyhteisön ongelmista tai työntekoon vaikuttavista asioista puhuta avoimesti. Se voi olla esimerkiksi sitä, että yksittäisen työntekijän mielenterveysongelmista vaietaan ja työntekijää suojellaan, vaikka psyykeen toiminta vaikuttaa työn tekoon. Tällaisessa tilanteessa työntekijä, joka ei ole tietoinen asioista, saattaa joutua kohtaamaan hengellistä väkivaltaa, koska hänellä ei ole riittävää tietoa, jonka avulla hän pystyisi päättämään tilanteen johtuvan taustalla olevista tekijöistä. Vaikenemista oli havaittu myös hengellisyyteen liittyvissä asioissa. Nuoret työntekijät kokivat, ettei työyhteisöissä tuoda esille kovin paljoa omaa hengellistä elämää, vaan sitä pyritään välttelemään.

4.4.2 Ammatillisuus ja johtajuus

Kirkon työntekijän vastuuta lähestyttiin useissa haastatteluissa sosiaalisesta asemasta käsin. Nähtiin, että hengellisen väkivallan harjoittaminen asemavallasta käsin aiheuttaa todennäköisesti hengellistä pahoinvointia, koska työntekijät mielletään hengellisten asioiden asiantuntijoiksi. Yksi työntekijöistä antoi esimerkin siitä, miten oli itse havainnut käytettävän asemavaltaa väärin:

Paukutetaan totuuksia semmosena yksoikosena vastauksena, mihin ei oo minkäänlaista niin ku, jota ei voi millään tavalla... annetaan ymmärtää, et tätä totuutta ei voi millään tavalla kritisoida ja niin edelleen. (---) Mut se on ollu niin ku sanallista ja siinä on mun mielestä käytetty selkeesti hyväksyen auktoriteettiasemaa.

Ammatti-identiteettiin työntekijät liittivät käsityksen vastuusta hengellistä työtä tehdessä. Erityisesti nuorten kohdalla koettiin, että omien sanojen ja näkemysten esiintuomisessa tulee olla harkintaa ja tiettyä varovaisuutta. Kasvatuksen työntekijä painotti, että erityisesti omien tiukkojen linjojen suhteen tulee olla varovainen, jotta ei aiheuta hengellistä väkivaltaa lapsille ja nuorille. Toisaalta koettiin, että omaa arvomaailmaa ja hengellisyttä täytyy pystyä tuomaan esille ja se myös kuuluu tehtävään työhön.

Hengelliseen väkivaltaan puuttuminen nousi keskeiseksi puhuttaessa ammatillisuudesta. Erityisesti papit ja kasvatuksen työntekijät korostivat, että ihmisten puolustaminen kuuluu työhön, mutta myös kristityn elämään. Yksi papeista totesi, että kirkon virka velvoittaa puuttumaan hengelliseen väkivaltaan. Puuttumisen suhteen koettiin tärkeäksi sensitiivisyys ja sen muistaminen, että ihmiset kokevat eri asioita eri tavalla. Esimerkiksi vaikka työntekijä saattaisi havaita jonkun tilanteen väkivaltaiseksi, ei radikaaleja toimenpiteitä tulisi tehdä ennen kuin asianomaisten kanssa on keskusteltu ja selvitetty muun muassa se, miten oletettu uhri on tilanteen kokenut.

Puuttumisen lisäksi ammatilliseen vastuuseen kuuluu ennaltaehkäisy. Lähes kaikki työntekijät nimesivät jossain vaiheessa haastattelua erilaisten pienryhmien riskialttiuden harjoittaa hengellistä väkivaltaa. Vaikka työntekijä ei itse olisikaan aktiivinen seurakunnan eri ryhmissä, tulisi työntekijöillä olla tieto siitä, minkä henkistä toimintaa ryhmissä on.

Kyllähän niitä vuosien varrella on ollu tilanteita, että me ollaan työntekijäkokouksessa keskusteltu, ainaki todettu se, että on tarkoituksenmukasta, että jos seurakunnan tiloissa kokoontuu ryhmiä ni joku hengellisen työntekijä on tietonen mitä siellä tapahtuu. Vaikka nyt ei ookaan aina mukana mutta on kuitenkin semmonen perustuntuma, että mitä siellä opetetaan ja mitä siellä tapahtuu. Tulee mieleen, että on ollu vähän semmosia oireita ja merkkejä että siellä voi jotku ahdistua vähän väärälläki lailla.

Yksi työntekijöistä nosti esille myös sen, että kirkon työhön kuuluu myös valintojen tekeminen. Nämä valinnat saattavat joskus liittyä hyvinkin konkreettisesti hengellisen väkivallan ehkäisyyn tai siihen puuttumiseen.

No nythän oli tää tarina Anni. Kräsän, Kansan Raamattuseuran tarina siitä seksuaalisuuden vaihtamisesta. Ni mä voin selkeesti tehdä valintoja täs työssä työntekijänä. Esimerkiksi koulumaailmaan mä jouduin sillon sanomaan, et ”me emme ole tätä mieltä, tämän seurakunnan nuorisotyö ei ole tätä mieltä”. Mä joudun niin ku edustamaan, mut samalla mä suojelen niitä nuoria siellä taustalla. (---) Ne on niitä ihan selkeitä valintoja sit, et mistä astuu pois, minkälaisista tilanteista tai tapahtumista.

Erityisesti vanhemmat hengellisen työn työntekijät totesivat, että hengellistä työtä tekevät työntekijät ammentavat omasta persoonastaan välineitä tehtävään työhön. Omia hengellisiä näkemyksiä tuodaan tämän kautta esille, monien ihmisten nähtäville. Sen koettiin mahdollistavan tietynlaisen ”sooloilun” hyvässä ja pahassa. Aineistossa nousi esille sen merkitys, miten evankeliumia viedään eteenpäin. Tuputtamista ja painostusta vieroksuttiin pääosin ja koettiin, että sen sijaan työhön kuuluu vaihtoehdon tarjoaminen ja keskustelu.

Sulanderin tutkielmassa nousee esille, että hengellisen väkivallan uhrin olivat kertoneet onnistuneesta avusta, mutta myös epäonnistuneista auttamisy yrityksistä ja huonosta avusta. Oli myös uhreja, jotka eivät olleet etsimisestä huolimatta löytäneet apua ja apua oli saatettu hakea useammasta paikasta. Monet olivat selviytyneet ilman ulkopuolisten ihmisten apua, mutta moni oli saanut apua hengellisesti orientoituneilta auttajilta, ammattiauttajilta, läheisiltä tai vertaistuen kautta. Hengellisesti orientoituneella avulla tarkoitetaan apua johon hengellisyys on sidottu tavalla tai toisella, esimerkiksi sielunhoidollisin keinoin. Tällaista apua ovat tarjonneet muun muassa evankelis-luterilaisen kirkon työntekijät. (Sulander 2003, 52–53, 58.) Osa haastattelemistani työntekijöistä koki omat valmiutensa tunnistaa ja auttaa hengellisen väkivallan uhreja hyväksi ja riittäviksi. Muutamat

taas kokivat tunnistamisen hankalaksi, mutta olivat sitä mieltä, että korjaavien kokemusten tarjoaminen ja keskustelu tällaisissa tilanteissa kuuluu työhön. Aineiston perusteella nousi kuitenkin esille, että nuoremmat työntekijät eivät kokeneet ammatillisia valmiuksiin uhrien auttamiseen riittäviksi. Sulanderin (2003, 71) mukaan olennaista auttamisessa on se, ettei auttaja saa syyllistää tai tuomita autettavaansa tai kaupata omaa hengellisyytään autettavalle. Tarvittaessa auttajan tulee myös ohjata autettavaa eteenpäin ja pitää kiinni vaitiolovelvollisuudesta.

Kaikissa haastatteluissa nousi esille johtajuuden merkitys, vaikka siitä ei erikseen esitetty kysymyksiä. Johtajuudesta saatettiin keskustella esimerkiksi ryhmän johtajuutena, mutta suurin osa työntekijöistä painotti esimiestyön merkitystä ja kirkkoherran olevan viime kädessä vastuussa hengelliseen väkivaltaan puuttumisessa. Johtamista pidettiin merkittävänä esimerkiksi siitä syystä, että kirkon työssä työntekijät johtavat usein omaa työtään, mikä johtaa sooloiluun hyvässä ja pahassa. Aineistosta nousi esille myös se, että mikäli kirkon hierarkkisessa työyhteisössä kirkkoherra ei ota johtajan roolia, sen tekee joku muu.

4.4.3 Työpaikkaväkivalta ja kiusaaminen

En lähtökohtaisesti lähtenyt tutkimaan työyhteisön hyvinvointia tai siellä esiintyvää kiusaamista tai väkivaltaa. Haastatteluissa monet kuitenkin toivat esille mielipiteensä siitä, onko työyhteisössä hyvä olla vai ei. Molempia näkemyksiä aiheesta ilmeni: sama työpaikka koettiin joidenkin osalta hyväksi ja toiset kokivat työyhteisössä olevan rutkasti ongelmia. Suurin osa työntekijöistä koki, ettei työyhteisössä ole ongelmia tai he eivät ottaneet kantaa asiaan. Alla olen tarkastellut niitä huomioita, joita työntekijöillä on ollut aiemmista seurakunnista ja huomioita niiltä työntekijöiltä, jotka kokivat väkivaltaa ja ongelmia nykyisessä seurakunnassa. Aihetta sivuttiin pääasiassa ohimennen, mutta joissakin haastatteluissa nousi esille myös vahvoja mielipiteitä asiaan liittyen. Lindbladin (1998, 203) tutkimuksessa henkisen väkivallan miellettiin olevan työpaikan sisäinen ongelma, lukuun ottamatta diakonityöntekijöitä, jotka ainoana ammattiryhmänä olivat ilmoittaneet kohdanneensa väkivaltaa asiakkaiden toimesta.

Havaintoja työyhteisössä ilmenneestä kitkasta ja henkilökemioiden toimimattomuudesta löytyi kaikilta. Osa työntekijöistä koki tällaiset tilanteet normaaleina, eivätkä pitäneet näitä asioita ongelmallisina. Iällä tai tehdyillä työvuosilla ei ollut vaikutusta näihin näkemuksiin. Osa puolestaan koki, että ongelmia työyhteisöissä oli paljon, ne olivat ahdistavia ja täyttivät kiusaamisen ja hengellisen väkivallan kriteerit. Aineiston pohjalta ei käynyt ilmi, kuinka herkästi työntekijät yleisesti näihin asioihin puuttuivat. Yksi työntekijöistä totesi kaihtavansa kiusaajia ja väkivaltaisista tilanteista. Yhteneväinen kanta oli, että vastuu näistä asioista on viime kädessä aina esimiehellä eli tässä tapauksessa kirkkoherralla. Lindblad (1998, 200) toteaa, että henkistä väkivaltaa harjoitetaan useammin työyhteisössä, joissa esiintyy kuppikuntaisuutta, muiden aliarvioimista tai joissa esimies suosii jotakuta työyhteisön jäsentä. 42 % Lindbladin tutkimukseen osallistuneista ilmoitti esimiehellään olevan suosikkijärjestelmän ja 60 % ilmoitti työpaikalla olevan keskenään kyräileviä, riiteleviä tai kilpailevia klikkejä.

Jotkut työntekijöistä pohtivat sitä, että väkivallan tapahtuessa hengellisessä yhteisössä voisi väkivalta määrittyä hengelliseksi, koska ihminen on sielullinen olento. Osa taas haastateltavista erotti selkeästi hengellisen väkivallan henkisestä väkivallasta tai kiusaamisesta. Kirkkoa kuvailtiin monessa haastattelussa työpaikkana hierarkkiseksi, joka osaltaan lisää johtajuuden merkitystä ja toisaalta mahdollistaa rakenteellisen kiusaamisen:

Mut just se tavallaan rakenteet on semmoset et ne mahdollistaa, et se riippuu niin hirveen paljon siitä johtajasta, et sehän voi olla just jotain sellast ilmeilyä tai jos avaat suus jossain kokouksessa ja sit joku toinen väänstelee naamaansa ja hymistelee ja semmost... Se voi olla niin piilossa siellä, et tota... Aina yleensä joku havaitsee kuitenkin sen, et tavallaan se on vaan niin sallittua se kiusaaminen, siihen ei tehdä sellast selkeetä pesäeroo.

Jokaisessa työyhteisössä on ne omat kipukohtansa missä ihmiset on eri mieltä hengellisissä asioissakin ja mun mielestä saakin olla ja se on rakentavaaki, mutta se et miten niitä käsitellään ni sillä on hirveen suuri merkitys.

Kiusaamisen ja työpaikkaväkivallan lisäksi muutama työntekijä puhui seurakunnissa esiintyvistä vaikenemisen kulttuurista. Vaikenemisen kulttuurilla tarkoitetaan tässä yhteydessä sitä, että työn tekemiseen tai työyhteisöön liittyvää tietoa pimitetään tai niistä ei kerrota kaikkia tarpeellisia tietoja, mikä pahimmillaan johtaa hengellisen väkivallan kokemuksiin. Joitakin työntekijöitä saatettiin myös suojella, vaikka he eivät olleet välttämättä työkykyisiä. Tällaisen vaikenemisen kulttuurin koettiin mahdollistavan hengellisen

väkivallan työhön liittyvissä tilanteissa, jos ihminen tarpeettomasti teki työtehtäviä tai sai voimakasta negatiivista, palautetta vaikka hän toimi parhaan tietonsa valossa. Yksittäisiä kokemuksia edelliselle kuvaukselle löytyi vanhemmilla työntekijöillä.

Lindbladin (1998, 204) toteaa tutkimuksessaan, että useat papit vähätelivät henkisen väkivallan ongelmaa työyhteisöissään muista työntekijäryhmistä poiketen. Näille papeille oli ominaista, etteivät he olleet oman ilmoituksensa mukaan joutuneet henkisen väkivallan kohteeksi. Tämän opinnäytetyön haastatteluaineisto on hyvin pieni eikä aineistoa voi vertailla kovin relevantisti, mutta aineistoon perehtyneenä tunnistan kuitenkin yhteneväisiä piirteitä. Ensiksikin ne työntekijät, jotka eivät olleet omasta mielestään kokeneet hengellistä väkivaltaa, toivat myös esille, että työyhteisö on hyvinvoiva, eivätkä he ole havainneet väkivaltaa tai kiusaamista työyhteisössä. Vastakkaisia tulkintoja tuli työntekijöiltä, joilla oli selkeitä omakohtaisia kokemuksia hengellisestä väkivallasta. Koska aineistossani ei ole kaikkien työntekijöiden osalta tietoa aiheesta, ei asiasta voi kuitenkaan tehdä suoria johtopäätöksiä, mutta en sulkisi sitä vaihtoehtoa pois.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Kirkon alalla työskentelee monin eri tavoin koulutettuja henkilöitä, jotka tulevat erilaisista taustoista. Työntekijän oma tausta, spiritualiteetti, koulutus ja kokemukset heijastuvat suoraan työn tekemiseen, erityisesti hengellistä työtä tekevillä. Valmiudet tunnistaa ja kohdata hengellistä väkivaltaa ovat tästä lähtökohdasta katsottuna myös erilaisia. Koska aineisto on pieni ja kerätty vain yhdestä seurakunnasta, ei sen pohjalta voida tehdä yleistyksiä, jotka pätevät jokaisessa seurakunnassa tai yleisesti kirkon työntekijöiden kohdalla. Tutkimustulokset antavat kuitenkin kuvauksen siitä, millaiset asiat vaikuttavat hengellisen väkivallan kokemukset muodostumiseen, millaisia vaikutuksia kokemuksilla ja havainnoilla voi olla kirkon työn tekemiseen ja mitkä muut teemat koskettavat aihetta.

Hengellinen väkivalta näyttäytyy pääsääntöisesti henkisen väkivallan eri muotoina ja loukkaa uhriaan hengellisesti. Tuloksien perusteella voidaan päätellä, että etenkin lapsuus- ja nuoruusiässä ihminen on erityisen herkkä hengelliselle väkivallalle. Riskialttiita ympäristöjä ovat tiiviit ja karismaattiset yhteisöt tai ryhmät, joissa on voimakas hengellinen johtaja. Syyllistäminen ja tuomitseminen ovat hengellisen väkivallan ilmenemistäpoja, jotka keskeisesti vaikuttavat ihmisen hengellisyyteen negatiivisesti. Raskaat hengellisen väkivallan kokemukset vaikuttavat uhuriin voimakkaasti ja saattavat aiheuttaa tunnereaktioita vielä pitkällä aikuisiällä. Myös lievät kokemukset ja havainnot vaikuttavat asenteeseen ja tapaan, jolla kirkon työntekijä tuo esille hengellisyyttä ja näkemyksiään.

Väkivallan harjoittajan käsitys uskosta ja elämäkatsomuksesta vaikuttaa olevan keskeisessä roolissa hengellisen väkivallan syntyyn. Käsitys ”oikeasta uskosta” luo edellytykset väkivaltaisille asenteille ja toiminnoille. Väkivaltaa voidaan tällöin harjoittaa omien uskonkäsitysten ja katsomusten pohjalta myös tahattomasti. Tämä näyttäytyy esimerkiksi uskoon tulemiseen, homoseksuaalisuuteen ja naispappeuteen liittyvissä kysymyksissä. Tällöin oma näkökulma tai elämäkatsomus oikeuttaa väkivallan harjoittajan tuomitsemaan toisen ihmisen, vaikka lähtökohtaisesti halua tähän ei olisikaan. Tällainen tilanne voi olla myös väkivallan harjoittajalle ristiriitainen ja vaikea, mikäli kykyä tai mahdollisuutta dialogiselle keskustelulle ei löydy. Samat lähtökohdat voivat vaikuttaa myös uhrin

subjektiiviseen kokemukseen siitä, millainen toiminta on hengellistä väkivaltaa. Tuomitseminen on kuitenkin aineiston perusteella aina hengellistä väkivaltaa, koki uhri sen väkivaltaisena tai ei.

Aineiston perusteella ne työntekijät, joilla oli omakohtaisia kokemuksia hengellisestä väkivallasta, tunnistivat herkemmin niitä hengellisen väkivallan muotoja, joita olivat itse kohdanneet. Tämän tulkinnan olen tehnyt tarkasteluani kyseisten työntekijöiden haastatteluja kokonaisuudessaan. Samat työntekijät myös painottivat jyrkemmin sitä, ettei hengellistä väkivaltaa tule hyväksyä missään muodossa ja puuttumisen kynnyksen tulee olla matalalla. Kukkula (2007, 129) toteaa kokemusten laajentaneen tutkimukseensa osallistuneiden näkökulmia ja opettaneen heidät erottamaan mikä on sairasta uskonnollisuutta ja mikä ei.

Asemavallan ja sen vastuun merkitys näyttäytyy selvästi kirjallisuudessa ja tutkimusaineistossa. Esimerkiksi Kukkulan (2007, 133–134) mukaan auktoriteettihenkilöt ovat käyttäneet usein toimintansa oikeuttamiseen pyhiä kirjoja, jolloin he voivat vetäytyä omasta vastuustaan oikeuttaessaan toimintaansa. Auktoriteettihenkilö on voinut olla kuka tahansa: uskonnollisen yhteisön johtaja, työntekijä, seurakuntalainen, ystävä ja niin edelleen. Valtaa auktoriteettihenkilö voi toteuttaa joko tiedostetusti tai tiedostamattaan. Mielestäni kirkon työntekijöillä on lähtökohtaisesti valta-asema suhteessa seurakuntalaisiin, jolloin työntekijöiden on hyvä tiedostaa omien valintojensa ja asenteiden vaikuttavuus. Kun hengellisyyttä ilmennetään osana työtä, sillä on vaikutuksia kohderyhmään. Hengellistä antia pitää pystyä tarjoamaan työssä vahingoittamatta ihmisiä. Kirkon työntekijöiden tulee siis miettiä omaa työtapaansa ja suhdettaan hengellisyyteen siitä näkökulmasta, että heidän hengellinen toimintansa olisi dialogista ja välttäisi yksioikoisia totuuksia.

Kirkossa ja seurakuntien työyhteisöissä hengellisyys on kannatteleva voimavara, mutta aineiston perusteella omaa vakaumusta tai hengellisiä näkemyksiä eivät kaikki työntekijät halua tai uskalla tuoda esille työyhteisöissä. Tätä ei toki voida vaatia, mutta olisi tarpeen kartoittaa aihetta enemmän. Hengellisen työhyvinvoinnin ja yhteisen näkemyksen eteen työskentely kulkevat käsi kädessä. Tästä näkökulmasta katsottuna on olennaista kokevatko työntekijät olonsa hyväksi ja turvalliseksi tuodessaan omaa hengellisyyttään esille työyhteisössä.

6 POHDINTA

6.1 Mitä hengellinen väkivalta on?

Lähtökohtaisesti minulla ei ollut kokemusta tai kovin laajaa tietoa siitä, mitä hengellinen väkivalta on. Prosessin alussa en kokenut osaavani kertoa, mitä hengellinen väkivalta mielestäni on. Siihen on tullut muutos. Kirjallisuuteen, tutkimuksiin ja haastatteluaineistoon perehtyminen on syventänyt ja jäsentänyt ymmärrystäni siitä, mitä hengellinen väkivalta kristillisessä kontekstissa voi olla.

Johdannossa totesin, ettei minulla ollut prosessia aloittaessani selkeää käsitystä siitä, mitä hengellinen väkivalta on. Aluksi mielsin käsitteen pääosin raskaiden esimerkkien kautta mitä media tuonut esille 2000-luvulla. Asioita, joiden perusteella tunnistin väkivallan hengelliseksi, olivat karttamiskäytännöt, hengellisten yhteisöjen tiukka kontrolli, seksuaaliset hyväksikäytöt uskonnollisissa yhteisöissä ja tuomitseminen. Maalaisjärjellä ymmärsin, että hengellisellä väkivallalla on olemassa myös lieviä muotoja, mutta en osannut kuitenkaan määritellä selkeästi, miten lievän hengellisen väkivallan voi tarvittaessa tunnistaa tai miten sen voisi erottaa esimerkiksi henkisestä väkivallasta. Kirjallisuuteen perehtyminen lisäsi ymmärrystä siihen, että hengellisen väkivallan kokemukset ovat sidoksissa moninaiisiin asioihin: yhteyteen, yhteisöllisyyteen, sosiaaliseen elämään, hengellisyyteen, uskon käsityksiin sekä uhrin ja tekijän identiteettiin. Keskustelut ihmisten kanssa ja tutkimushaastatteluiden tekeminen ja purkaminen auttoivat vielä paremmin hahmottamaan sitä, millä eri tavoin asiaa voidaan mieltää ja millaisia lieviä muotoja hengellisestä väkivallasta voi ilmetä. Miksi ihmiset mieltävät hengellisen väkivallan niin eri tavoin? Olennaista hengellisen väkivallan ymmärtämisessä on mielestäni se, millainen ihmisen oma spiritualiteetti on, millaisia hengellisiä kokemuksia hänellä on ja kuinka suuri yksilön sietokyky on väkivallan lieville muodoille. Hengellisen väkivallan ollessa raskasta sen tunnistaminen on myös selkeämpää. Lievät muodot voivat kuitenkin olla hyvin tulkinnanvaraista, mikä on hieman ongelmallista.

Olen tuonut tässä työssä esille subjektiivisen kokemuksen merkitystä hengellistä väkivaltaa käsiteltäessä. Väkivaltaa ei kuitenkaan voi määritellä täysin sen mukaan, kokeeko

henkilö jonkin teon hengelliseksi väkivallaksi vai ei. Subjektiiivinen kokemus voi kuitenkin vaikuttaa siihen, millaisia vaikutuksia kokemuksilla on. Perustelen väitteeni seuraavasti: uhri ei välttämättä tunnista hengellistä väkivaltaa, manipulaatiota tai painostusta. Se voi kuitenkin vaikuttaa yksilöön ja yksilön omaan spiritualiteettiin ja hyvinvointiin ratkaisevasti. Toisaalta väkivaltainen teko voi olla ilmeistä, mutta se ei vaikuta kohteeseensa. Syynä voi olla yksilön vahva ja terve suhde omaan identiteettiinsä ja uskoon. Tällöin väkivallan kohde ei välttämättä koe tilannetta väkivaltaiseksi, vaan lainatakseni yhtä työntekijöistä, se menee ”jorinoiden piikkiin”, eikä tilanne tuota kovinkaan negatiivisia vaikutuksia. Kirkon työntekijöiden on kuitenkin jälkimmäisissä tilanteissa oltava vastuullisia ja hereillä asian suhteen ja puututtava tällaiseen käytökseen, koska seuraava väkivallan kohde ei välttämättä siedä yhtä hyvin hengellisesti painostavia tilanteita.

Mielestäni kirjallisuuden ja aineiston pohjalta voidaan päätellä, että mikä tahansa väkivallan muoto voi olla hengellistä väkivaltaa, jos siihen liittyy uskonnollisia tai hengellisiä lähtökohtia. Siinä loukataan yksilöä tai ryhmiä vailla dialogisen keskustelun mahdollisuutta ja sen muotoja ovat muun muassa manipulointi, tuomitseminen ja painostaminen. Hengellisen väkivallan kokemukset taas jättävät aina jälkiä ja vaikuttavat uhrin asenteeseen ja toimintaan. Se voi kääntyä positiiviseksi voimavaraksi tai haavoittaa syvästi henkilön persoonaa, joka tapauksessa sillä on vaikutuksia uhriinsa. Selkeiden tekojen lisäksi hengellinen väkivalta voi näyttäytyä tai kummuta myös asenteista. Koska ilmiö on moniulotteinen, ongelmaksi muodostuvat hengellisen väkivallan tunnistaminen ja todentaminen sen subjektiivisuuden vuoksi. Ihminen voi kokea väkivallaksi tilanteen, jossa kehoitetaan polvirukoukseen tai rukoillaan julkisesti henkilökohtaisesta asiasta vastoin henkilön omaa tahtoa. Villa (2013, 16) toteaa, että se mikä voi toisesta tuntua tukahduttavalta ja sitovalta, voi toisesta uskonsisaresta tai -veljestä olla sopivaa ja hyvää.

6.2 Jatkotutkimus- ja kehittämishaasteita

Aineistostani löytyi vastauksia tutkimuskysymyksiin, mutta se nosti esille myös uusia kysymyksiä ja tarpeita, joita aiheeseen liittyy. Erityisesti avoimen keskustelun näkökulma jäi mietityttämään minua tutkimusta tehdessä. Aineistosta kävi ilmi, ettei hengellisestä väkivallasta ole puhuttu työyhteisön kesken. Oman koulutukseni pohjalta voin todeta,

etteivät esimerkiksi diakoniatyöntekijän opinnot anna juurikaan valmiuksia tunnistaa hengellistä väkivaltaa. Tällöin olisi avuksi, jos työyhteisöllä olisi yhteinen näkemys siitä, millainen hengellinen toiminta aiheuttaa pahoinvointia, eikä ole hyväksyttävää ja siihen tulee puuttua. Olennaista on mielestäni myös se, että työyhteisön jäsenet tuntevat toisensa ja kuuntelevat toistensa näkemyksiä. Erilaisista näkökulmista keskustelu tuottaisi tätä kautta työyhteisöön yhteistä ammatillisuutta, kun työntekijöillä olisi käsitys paitsi työyhteisön hengellisyydestä, myös eri työntekijöiden vahvuuksista sen saralla. Uskon myös työhyvinvoinnin olevan sidoksissa edellä mainittuun.

Työpaikoilla tapahtuvat väkivaltatilanteet ja kiusaaminen kaipaavat mielestäni myös lisää tarkastelua. Sulanderin (2003, 44) mukaan työpaikka on perheen ohella sellainen yhteisö, joka voi altistaa hengelliselle väkivallalle. Työpaikka muodostaa perheen tavoin yhteisön, josta uhrin on vaikea päästä pakoon hengellistä väkivaltaa. Omassa aineistossani yksi työntekijöistä totesi, että työpaikoissa ilmenevään kiusaamiseen tulisi puuttua raskaammin: sanktioiden tulisi olla kovia ja työpaikalta voidaan myös lähettää pois tarvittaessa. Näkökulma on huomionarvoinen ja merkittävä vallitsevien asenteiden ja esimiestyön näkökulmasta. Mahdollistaako ylitsevuotava kristillinen rakkaus sen, ettei työpaikkaväkivaltaan ja kiusaamiseen puututa tarpeeksi vakavasti?

Hengellisen väkivallan ilmenemismuodoista jäi hieman kapeaksi mielestäni kaksi näkökulmaa. Yksi työntekijä toi haastattelussa esille olleensa väkivaltainen itseään kohtaan. Kyseessä on siis itseään kohtaan harjoitettu väkivalta, mitkä syntyvät kun ihminen asettaa itseään kohtaan liian suuria vaatimuksia hengellisestä näkökulmasta. Onko kirkossamme tarpeeksi opetusta siitä, miten omasta hengellisyydestä voidaan huolehtia? Millä tavoin otamme huomioon uskonveljet ja -sisaret heidän syyllistäessään itseään? Toinen tema, joka ei tämän tutkimuksen aineistossa noussut kovinkaan vahvasti esille, on ateistien ja hengellisten yhteisöjen ulkopuolelta harjoittama väkivalta. Koen, että hengellistä väkivaltaa on myös hengellisyyden ja uskonnon vähättely ja siihen liittyvä epäkunnioitus. Nykypäivänä uskovat saattavat joutua perustelemaan elämänsä katsomustaan ja uskonratkaisujaan paljon. Toisten hengellisyyden negatiivinen ruotiminen vaikuttaa kulttuurissamme olevan jopa suotavaa.

Tutkimustuloksissa ilmeni, etteivät työntekijät ole kohdanneet juurikaan hengellistä väkivaltaa seurakuntalaisten toimesta. Havainnot koskivat enimmäkseen lieviä muotoja, joissa kyseenalaistettiin pappien hengellisyyttä tai ammatillisuutta. Tulos oli mielestäni yllättävä ja poikkesi omista oletuksistani. Henkilökohtaisessa elämässäni olen saanut asiasta hieman toisenlaisen kuvan ja kuullut kertomuksia, joissa seurakuntalaiset hyvinkin voimakkaasti käyttävät sanallista väkivaltaa työntekijöitä kohtaan. Seurakuntakohtaisia ja työntekijäkohtaisia eroja saattaisi ilmetä hieman laajemmassa tutkimuksessa.

6.3 Opinnäytetyöprosessin onnistuminen ja oma ammatillinen kehitys

Tutkimuksen toteuttaminen oli minulle uusi prosessi, jossa ilmeni erinäisiä haasteita ja onnistumisia. Minulla oli selkeä käsitys siitä, että halusin tutkia hengellistä väkivaltaa evankelis-luterilaisessa kontekstissa, mutta varsinaista tutkimusongelmaa minulla ei ollut. Kun sain ratkaistua sen, mitä tarkalleen halusin tutkia, prosessi alkoi edetä omalla painollaan.

Aluksi koin haasteelliseksi löytää aiempia tutkimuksia, mutta työn loppupuolella olin jo kehittynyt tiedonhaussa. Yhteistyöseurakunnan kanssa toimiminen sujui mutkattomasti ja koin sen työssä erityisen antoisaksi. Haastattelujen tekeminen sujui, kun olin suunnitellut riittävän hyvin, millaista tietoa lähdän hakemaan ja miten. Haastateltavia koskevaa tutkimusetiikkaa olen pitänyt alusta asti tärkeänä ja olen ollut kiitollinen kaikesta aineistosta, mitä heiltä olen saanut. Litterointi ja aineiston teemoittelu sujui myös luontevasti. Haastavaksi koin analyysimetodien haltuun ottamisen. Olin alun perin suunnitellut käyttäväni sisällönanalyysia, jota myös aloitin, mutta vaihdoin viime hetkellä analyysimenetelmäksi teemoittelun. Se tuntui toimivammalta vastaamaan tutkimuskysymyksiini, ja työskentely kyseisen analyysimenetelmän kanssa sujui paremmin. Tutkimustulosten esiintuonti oli mielekästä ja lisäsi entisestään omaa käsitystäni hengellisen työn luonteesta sekä käsiteltävästä aiheesta. Monien mielenkiintoisten yksittäisten aiheiden ulosjättäminen tutkimustuloksista tuntui haastavalta. Oma oletukseni on, että tutkimustulokset ja johtopäätökset ovat luontevasti sidoksissa toisiinsa. Hirsjärven ja Hurmeen (2008, 151) mukaan haastatteluaineistoon perustuvissa tutkimuksissa tutkijan pyrkimyksenä on päätyä onnistuneisiin tulkintoihin. Samaa haastattelua voidaan tulkita eri näkökulmista ja

monin tavoin. Onnistunut tulkinta on sitä, että myös lukija voi omaksua saman näkökulman tutkijan kanssa ja löytää tekstistä ne asiat, jotka tutkijakin on löytänyt.

Ammatillisesti prosessi on opettanut tutkimustekniikoiden lisäksi paljon käsiteltävästä aiheesta sekä tuottanut pohdintaa ja näkemyksiä seurakunnan työstä ja työyhteisöstä. Eri-laisten työntekijöiden kanssa keskusteleminen antoi uusia näkökulmia siihen, miten monin tavoin hengellisiä asioita ja työn tekemistä kirkossa voidaan tarkastella. Sama ilmiö voi näyttäytyä ihmisille täysin eri tavoin. Yksi tämän tutkimuksen tavoitteista oli luoda keskustelua hengellisestä väkivallasta. On ensiarvoisen tärkeää, että tällaisia asioita nimetään ja niistä puhutaan. Se edesauttaa uhreja ja työntekijöitä tunnistamaan ilmiön ja mahdollistaa kokonaisvaltaisemman kohtaamisen kirkon työssä.

Olen nostanut jo opinnäytetyön alussa esille sen, että hengellisen työn työntekijät ovat hengellisten asioiden erikoisosaajia. Hengellisen hyvinvoinnin ja pahoinvoinnin tunnistaminen ja käsitys terveestä hengellisyydestä on osa diakonin ammattitaitoa. Diakonia-työn keskeinen tehtävä on pyrkiä auttamaan suuressa hädässä olevia ja joskus se hätä voi olla hengellistä. Tämän opinnäytetyön tekeminen on lisännyt ymmärrystä siitä, minkä luonteista hengellinen pahoinvointi voi olla, kun sen aiheuttaa ulkopuolinen tekijä. Koen, että ymmärtäminen on edellytys tällaisen hädän tunnistamiselle ja siihen vastaamiselle.

LÄHTEET

- Aaltola, Juhani & Valli, Raine 2015. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino
- Harjula, Raimo 1998. Uskonko – mielenterveyden hyvä ja paha. Teoksessa Liisa Tuovinen (toim.) Tuhkaa ja linnunrata – henkisyys mielenterveystyössä. Suomen mielenterveysseuran SMS-julkaisu. Helsinki: Suomen mielenterveysseura
- Heino, Harri 1995 a. Uskonnollisuus ja mielenterveys tutkimuksessa. Teoksessa Harri Heino, Pirkko Lahti & Kristina Salonen (toim.) Uskonnon kahdet kasvot – mielenterveyden tuki vai taakka. Suomen mielenterveysseura. Helsinki: Suomen mielenterveysseura, 57–62
- Heino, Harri 1995 b. Uskonto ja terveys. Teoksessa Harri Heino, Pirkko Lahti & Kristina Salonen (toim.) Uskonnon kahdet kasvot – mielenterveyden tuki vai taakka. Suomen mielenterveysseura. Helsinki: Suomen mielenterveysseura, 41–44
- Hurtig, Johanna 2013. Taivaan taimet. Uskonnollinen yhteisöllisyys ja väkivalta. Tampere: Vastapaino
- Jantunen, Kai & Ojala-Haapala, Johanna 2015. Hengellinen työhyvinvointi hengellisessä työyhteisössä – keskustelua Lapuan hiippakunnassa. Teoksessa Marjaana Kanerva & Juha Tanska (toim.) Työ ja henki – Avaimia henkiseen ja hengelliseen työhyvinvointiin. Helsinki: Kirjapaja, 130–139
- Juntunen, Elina & Räisänen, Reijo 2015. Spiritualiteetti työelämässä. Teoksessa Marjaana Kanerva & Juha Tanska (toim.) Työ ja henki – Avaimia henkiseen ja hengelliseen työhyvinvointiin. Helsinki: Kirjapaja, 15–39
- Keva 2014. Julkisen alan työhyvinvointi vuonna 2014. Kevan tutkimuksia 1/2014. Viitattu 4.3.2016. Saatavissa: <https://www.keva.fi/fi/julkaisut/Sivut/tutkimusjulkaisut.aspx>

- Kirkkohallitus 2010. Kirkon hengellisen työn työntekijän ydinosaaaminen. Viitattu 21.5.2015 <http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp?open&cid=Content43E20F>
- Kirkon tilastollinen vuosikirja 2014. Suomen ev.-lut. kirkon julkaisuja. Kirkko ja toiminta. Kirkkohallitus.
- Kukkula, Tanja 2007. Mikä tekee uskonnosta painostavan? Tutkimus uskonnollisen painostuksen kokemuksesta kokijan näkökulmasta. Pro gradu –tutkielma. Turku: Turun yliopisto
- Lindblad, Per 1998. Sankareita ja syntipukkeja. Lisensiaattitutkimus. Helsinki: Helsingin yliopisto. Viitattu 28.3.2016. <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/teo/kayta/lt/lindblad/sankarei.pdf>
- Linjakumpu, Aini 2015. Uskonnon varjot. Tampere: Vastapaino
- Lääkäriin sosiaalinen vastuu ry & Terveystieteiden tutkimuskeskus ry 2005. Väkivalta ja terveys maailmassa. WHO:n raportti. Etienne G. Krug, Linda L. Dahlberg, James A. Mercy, Anthony B. Zwi ja Rafael Lozano (toim.). Helsinki: Lääkäriin sosiaalinen vastuu: terveyden edistämisen keskus. Viitattu 4.3.2016 http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/full_fi.pdf
- Mielenterveyden keskusliitto i.a. Henkinen ja fyysinen väkivalta. Viitattu 3.3.2016 <http://mtkl.fi/tietoa-mielenterveydesta/aikuisille/henkinen-ja-fyysinen-vaikivalta/>
- Mäkinen, Olli 2006. Tutkimusetiikan ABC. Helsinki: Tammi
- Pirttimaa, Kati 2015. Perehdyttäminen ja työssä jaksaminen. Teoksessa Marjaana Kanerva & Juha Tanska (toim.) Työ ja henki – Avaimia henkiseen ja hengelliseen työhyvinvointiin. Helsinki: Kirjapaja, 103–109
- Potila, Anna-Kaarina 2012. Kirkon työolobarometri 2011. Raportti kirkon työntekijöiden työoloista. Helsinki: Työturvallisuuskeskus. Viitattu 1.4.2016. [http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/F8F1E4BB0878B4BEC2257700004D6870/\\$FILE/ttk_kirkon_tyoolobarometri_2011.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/F8F1E4BB0878B4BEC2257700004D6870/$FILE/ttk_kirkon_tyoolobarometri_2011.pdf)
- Ronimus, Seija 2011. Vartiossa maailmaa vastaan. Tutkimus Jehovan todistaja -yhteisöstä eronneiden kokemuksista. Turun yliopiston julkaisuja. Turku: Turun yliopisto Viitattu 30.3.2016. <https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/72132/AnnalesC318Ronimus.pdf?sequence=1>

- Ruoho, Aila 2013. Päästä meidän pelosta. Helsinki: Nemo
- Ruusuvuori, Johanna 2010. Litteroijan muistilista. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikandet & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 424–431
- Saarikoski, Helena 2006. Kateus, juoru, kiusaaminen – esseitä henkisestä yhteisöväkivallasta. Helsinki: Nemo
- Sulander, Mikko 2003. Hengellä hakatut. Hengellisen väkivallan kokemus, kokemus yrityksestä päästä irti hengellisestä väkivallasta ja hengellistä väkivaltaa kärsineiden kokemukset autetuksi tulemisesta. Pro gradu -tutkielma. Joensuu: Joensuun yliopisto
- Suomen evankelis-luterilainen kirkko i.a. a. Ammatit ja koulutus. Viitattu 21.5.2015. <http://evl.fi/EVLfi.nsf/Documents/7EC58E7448CB4759C225710E0025DDE0?OpenDocument&lang=FI>
- Suomen evankelis-luterilaisen kirkko i.a. b. Aamenesta öylättiin: hengellinen väkivalta. Viitattu 19.5.2015. http://www.evl2.fi/sanasto/index.php/Hengellinen_v%C3%A4kivalta
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2013. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi
- Valopaasi, Mirjam 1996. Uskonnollisuus hoitotyön arjessa. Helsinki: Kirjayhtymä
- Viika, Kaarle 1998. Sielunhoitajan voimavarat. Teoksessa Kirsi Aalto, Martti Esko & Matti-Pekka Virtaniemi (toim.) Sielunhoidon käsikirja. Helsinki: Kirjapaja, 364–381
- Vilkkä, Hanna 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Otava
- Villa, Janne 2013. Hengellinen väkivalta. Helsinki: Kirjapaja

LIITE 1: SÄHKÖPOSTI-ILMOITUS TUTKIMUKSESTA

Hei!

Kuten monet teistä tietävät, teen opinnäytetyötäni varten haastatteluja seurakunnassanne. Osa teistä onkin jo ilmoittanut, että haluaa minua auttaa. Osalta en ole saanut vielä vastausta. Pakko ei tietenkään ole osallistua, mutta kaikki vähäinkin materiaali auttaa minua. :) Kirjoitan tuonne alemmas vähän siitä, mitä haastattelu sisältää, siihen voi halutessaan paneutua etukäteen. Jos haluat antaa minulle haastattelun, niin laittakaa minulle viestillä ehdotus haastatteluajasta.

Haastattelujen tuotokset tulevat olemaan anonyymejä, enkä aio opinnäytetyössäni nimetä edes seurakuntaa jossa haastattelut teen. Haastateltavina saatte itse päättää mihin vastaatte ja miten, jo yleisellä tasolla aiheesta keskusteleminen on minulle avuksi.

Teen siis opinnäytetyötä liittyen kirkon työntekijöiden näkemyksiin hengellisestä väkivallasta. Tavoitteenani on opinnäytetyössäni avata hengellisen väkivallan käsite ja se, mitä se tarkoittaa evankelis-luterilaisessa kontekstissa työntekijöiden näkökulmasta. Haastattelun avulla pyrin selvittämään, miten luterilaisen kirkon työntekijät määrittävät hengellisen väkivallan ja miten eri kokemukset hengellisestä väkivallasta vaikuttavat työn tekemiseen. Haastattelut ovat teemahaastatteluja, eli tarkoitus on keskustella aiheesta ja aiheeseen liittyvistä teemoista varsin vapaamuotoisesti.

Tutkimuskysymykseni opinnäytetyössäni ovat:

- Mitä on hengellinen väkivalta ja miten se ilmenee?
- Miten hengellisen väkivallan kokemukset ja esiintyvyys vaikuttaa hengellisen työn tekemiseen?

Haastattelussa tarkoitus on keskustella seuraavista teemoista

- Mitä on hengellinen väkivalta?
- Millaisia havaintoja / näkemyksiä / kokemuksia sinulla on ollut aiheesta elämässäsi
- Miten yllä olevat vaikuttavat hengellisen työn tekemiseen

Terveisin

Noora Rajala

Sosionomi-diakoniopiskelija

LIITE 2: HAASTATTELURUNKO

Tutkimuskysymykseni opinnäytetyössäni ovat:

- Mitä on hengellinen väkivalta ja miten se ilmenee?
- Miten hengellisen väkivallan kokemukset ja esiintyvyys vaikuttaa hengellisen työn tekemiseen?

Haastattelussa käytäviä teemoja:

- Mitä on hengellinen väkivalta?
- Mitä hengellinen väkivalta tarkoittaa?
- Millaista hengellisen väkivallan mielestäsi on?
- Miten hengellinen väkivalta ilmenee?

- Hengelliseen väkivaltaan puuttuminen / uhrin auttaminen
- Missä menee lievän ja raskaan väkivallan raja = mikä on liikaa?
- Miten hengellistä väkivaltaa voidaan ehkäistä, miten siihen puututaan ja miten uhria autetaan?

Omat kokemukset aiheesta

- Onko sinulla kokemuksia tai havaintoja aiheesta henkilökohtaisessa elämässäsi tai työelämässä?
- Miten nämä kokemukset vaikuttavat (hengellisen) työn tekemiseen?

Kokemusten/havaintojen vaikutus työntekoon

- Millaisia seurauksia hengellisellä väkivallalla voi olla työhyvinvointiin?
- Mitä ovat hengellisen väkivallan kokemusten vaikutukset työn tekemiseen?